

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu

Sotsioloogia ja infoteaduste eriala

Liisi Haljasorg

**Tsiviilelanike ja ajateenijate hoiakud Eesti riigikaitse suhtes
maakondlikus võrdluses**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kairi Kasearu, PhD

Tartu 2026

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS.....	3
1. UURIMUSE TAUST.....	5
1.1. Kaitsetahet ja panustamise valmisolekut mõjutavad väärtused, usaldus ja julgeolek.....	5
1.2. Riigikaitse toimimine Eestis.....	7
2. PROBLEEMISEADE.....	12
3. METOODIKA.....	14
3.1. Avaliku arvamuse uuring.....	15
3.2. Kaitseväge inimvara kompleksuuring.....	15
4. ANALÜÜS.....	17
4.1. Kirjeldav statistika - avaliku arvamuse uuring riigikaitsest.....	17
4.2. Riigikaitse hinnangud - avalik arvamus riigikaitse kohta andmetel.....	18
4.3. Kirjeldav statistika - kompleksuuring.....	22
4.4. Riigikaitse hinnangud – kompleksuuringu andmetel.....	25
4.5. Tsiviilkodanike ja ajateenijate hinnangud maakonniti.....	28
5. ARUTELU.....	31
5.1. Piirkondlikud erinevused.....	31
5.2. Kaitsetahe, väärtused ja identiteet.....	32
5.3. Ajateenijate hoiakud ja kogemused.....	33
5.4. Kaitsetahe kui peegeldus usaldusest ja identiteedist.....	33
5.5. Edasised uuringud.....	35
KOKKUVÕTE.....	36
SUMMARY.....	38
KASUTATUD KIRJANDUS.....	40
Lisa 1. Regressioonmudelite tabelid.....	43
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	44

SISSEJUHATUS

Eesti riigikaitse tugineb laiapindsele riigikaitsemudelile, mille eesmärk on nii riigivastase sõjalise tegevuse tõrjumine kui ka selle ennetamine (Eesti Riigiportaal, 2024). Sellise kaitsekorralduse tõhus toimimine eeldab lisaks sõjalisele võimekusele ka ühiskondlikku koostööd, sealhulgas elanikkonna kaasamist ja informeerimist. Geopoliitilise olukorra pingestumine Euroopas, sealhulgas Eestis kui NATO ja Euroopa Liidu eesliniriigis, on suurendanud vajadust sellise kaitsestrateegia järele, mis tugineb mitte ainult relvajõududele, vaid ka elanike usaldusele ja valmidusele tegutseda kriisiolukorras.

Sõjalise kaitse üheks toimimise eelduseks on elanikkonna sisemine motiveeritus ja valmisolek. Varasemates uuringutes, näiteks Eesti Uuringukeskus OÜ (2024) kokkuvõttes, on Eesti elanikkonna hoiakuid ja kaitsetahet käsitletud peamiselt rahvuslikust vaatenurgast, keskendudes keelelisele ja kultuurilisele kuuluvusele. Avaliku arvamuse uuringus (2024) on uuritud elanike suhtumist NATO-sse, usaldust Eesti kaitsevõime suhtes ning hinnanguid ajateenistusele. Vähem on seejuures tähelepanu pööratud ruumilistele ja piirkondlikele erinevustele. Samal ajal on olemas empiirilised andmed, mis võimaldavad teha täpsemaid maakondlikke võrdluseid, näiteks vaadelda, kuidas erinevad hoiakud piirkonniti varieeruvad ja kui võrd kaitsetahe on seotud geograafilise paiknemisega.

Ühtse ja tugeva riigi eelduseks ei ole vaid riigiasutused ametnikega, vaid oluline on ka rahva enda kaitsetahe. Seetõttu on oluline mõista, millised tegurid mõjutavad rahva panustamisvalmidust. Eriti huvipakkuv on kuidas võivad hoiakud erineda maakonniti sõltuvalt sellest, kas isikud elavad Kaitseväe üksustega maakondades või piirialadel. Varasemates uuringutes ei ole põhjalikult käsitletud, kas ajateenijate motivatsioon ja meelestatud sõltuvad nende elukohast, kuigi see võib mõjutada valmisolekut panustada riigikaitse hädalukorras või mobilisatsiooni korral. Käesolev töö panustab sellesse lünka, käsitledes paralleelselt nii tsiviilelanike kui ka ajateenijate hoiakuid.

Empiiriliseks aluseks on kaks andmestikku: aastatel 2022–2024 läbi viidud avaliku arvamuse uuring, mille tellis Kaitseministeerium ja viisid läbi OÜ Eesti Uuringukeskus ning Norstat, ning Kaitseväe inimvara kompleksuuring, mille viis läbi Tartu Ülikooli Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus. Kompleksuuring võimaldab hinnata ajateenijate hoiakuid ja motivatsiooni sõltuvalt elukohast ja teenistusse astumise viisist. Isikute hoiakuid analüüsitakse kvantitatiivselt maakondlikus lõikes.

Töö eesmärk on selgitada välja Eesti elanikkonna ja ajateenijate riigikaitselisi hoiakute varieeruvus maakondade lõikes ning hinnata, mil määral on maakondlik varieeruvus selgitatav Kaitseväe linnakute paiknemise ning geograafilise kaugusega riigipiirist.

Töös otsitakse vastust järgmistele uurimisküsimustele:

1. Kuivõrd elanikkonna riigikaitselikud hoiakud varieeruvad maakondade lõikes?
2. Kuivõrd ajateenijate meelsus teenistusse astumisel varieerub sõltuvalt nende päritolu maakonnast?
3. Kuivõrd elanikkonna ja ajateenijate riigikaitselike hoiakute varieeruvus maakondade lõikes on seletatav Kaitseväe linnakute asukohaga ning geograafilise kaugusega Venemaa piirist?

Bakalaureusetöö koosneb viiest peatükist. Esimene peatükk esitab teoreetilise raamistiku. Teine peatükk kirjeldab probleemiseadet ja uurimuse olulisust. Kolmandas peatükis selgitatakse andmestikku ja meetodikat. Neljandas peatükis esitatakse empiiriline analüüs kahes osas – esmalt avaliku arvamuse uuringu andmete, seejärel inimvara kompleksuuringu põhjal. Viiendas peatükis arutletakse tulemuste üle ning tehakse järeldused ja ettepanekud edasiseks uurimiseks.

1. UURIMUSE TAUST

1.1. Kaitsetahet ja panustamise valmisolekut mõjutavad väärtused, usaldus ja julgeolek

Valmisolekut panustada riigikaitsele on varasemates uuringutes käsitletud mitme erineva teguri tulemusena. Ingleharti, Puraneni ja Welzeli (2015) uuringus leiti, et otsustusvõimalused (ing. k. *pro-choice*) elus ja turvalisuse kasv on seotud elu väärtustamisega, mis omakorda võivad pikemas vaates vähendada valmisolekut riskida oma eluga sõjaolukorras riigikaitse nimel. Samas ei avaldu see muster sarnaselt kõikides vaadeldud riikides. Esile tuuakse, et Põhjamaad on erandiks, sest kaitsetahe ületab teoreetilisi ootuseid (Inglehart, Puranen ja Welzel, 2015). Selle selgitamiseks rõhutatakse emantsipatoorset elulaadi ja geopoliitilise ohutaju rolli. Lähedal asuvast riigist tajutav oht tekitab arusaama riigikaitsest kui väärtuste kaitset, mille tõttu tõuseb valmisolek panustada riigikaitsele (Inglehart jt, 2015).

Ingleharti, Puraneni ja Welzeli (2015) empiirilise analüüsi põhjal tehtud uuringus oli välja toodud, et emantsipatoorsete väärtuste kasv on enamikes riikides seotud valmisoleku vähenemisega panustada riigikaitsele. Eristuvad Põhjamaad nagu Norra ja Rootsi, näidates oodatust kõrgemat kaitsetahet hoolimata individualistlikest ja eneseteostuse väärtuste kõrgemast tasemest. Autorid seostavad seda nähtust geopoliitilise ohutajuga, rõhutades Põhjamaade paiknemist ning ajalugu Venemaaga (Inglehart jt, 2015). Autorite hinnangul on see mõjutegur, miks riigikaitset tõlgendatakse kui väärtuste ja eluviisi kaitsmist (Inglehart jt, 2015).

Lisaks väärtusraamistikele on mitmes käsitluses leitud, et valmisoleku hindamisel on keskne roll rahvuslikul uhkusel, usaldusel riigikaitse suhtes ning laiemalt ka usaldusel erinevate institutsioonide suhtes. Andžāns'i, Gajauskaitē'i, Juurvee, Palkova, Yeh ja Vargulisi (2021) kokkuvõtte kohaselt rõhutavad uuringud ka ajaloolise ja poliitilise konteksti tähtsust (nt varasemad sõjakogemused või tajutud ohud), mistõttu saab järeldada, et need võivad väljenduda ja mõjutada arvamusi ka riigisisest (Andžāns jt, 2021), näiteks sõltuvalt paiknemisest riigipiiri

suhtes, kaugusest mõnest kaitseväge- või militaarüksusest ning kohaliku elanikkonna sotsiaalsest struktuurist ja usaldusest.

Individualistlikud ootused ja eneseteostust rõhutavad väärtused on Eesti ühiskonnas tugevnenud, kuid see ei ole kaasa toonud ajateenistuse toetuse või kaitsetahte järsku langust (Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2024). Ajateenistus säilitab oma usaldusväarsuse juhul, kui seda tajutakse õiglasena, ühiskonda ühendavana ja riigi julgeoleku seisukohalt vältimatuna (Lillemäe jt, 2024). Samas toovad samad autorid esile, et hoiakud ajateenistuse ja riigikaitse suhtes varieeruvad ühiskonna erinevate gruppide ning erineva koduse keelega indiviidide lõikes: vene koduse keelega ajateenijate seas on ajateenistuse vajalikkuse ja riigikaitseesse panustamise toetus märgatavalt madalam, mis on seotud nõrgema seotusega Eesti riigi ja institutsioonidega, mitte ajateenistuse enda mõjuga (Lillemäe jt, 2024). Kaitsetahte ja panustamisvalmidus on seetõttu tihedalt seotud identiteedi, usalduse ja sotsiaalse integratsiooniga, mitte ainult oma kogemusega ajateenistuses (Lillemäe jt, 2024).

Eesti kontekstis on kaitsetahte ja panustamisvalmidust veel analüüsinud Berglund, Kasearu ja Kivirähk (2023), kes uurisid kaitsetahte kujunemist Eestis kasvanud nõukogude järgse põlvkonna seas. Kuigi kaitsetahte varieerub demograafiliste tunnuste lõikes – eriti emakeele, kodakondsuse ja elukoha järgi –, ei ole need tegurid iseenesest määravad (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2023). Olulisemaks osutuvad hoiakutega seotud tegurid nagu rahvuslik uhkus, usaldus institutsioonide suhtes ning ajateenistuse tajutud olulisus (Berglund jt, 2023).

Madalam kaitsetahte on sagedasem vene kodukeelega vastajate ja Ida-Virumaal elavate noorte seas, kuid need erinevused vähenevad märkimisväärselt kui arvestada ka hoiakuid riigi ja riigikaitse suhtes (Berglund jt, 2023). Kaitsetahte peamiseks prognoosijaks on usaldus Kaitseväge ja teiste sama valdkonna institutsioonide suhtes ning rahvuslik uhkus, mis ületavad selgitusvõimelt nii keelilise kui ka regionaalse kuuluvuse mõju (Berglund jt, 2023). Seega ei ole kaitsetahte pelgalt sotsiaaldemograafiline omadus, vaid kujuneb väärtuste, usalduse ja tajutud ohukeskkonna koosmõjus.

Lisaks väärtustele ja usaldusele on kaitsetahte kujunemisel oluline roll rahvuslikul identiteedil. Sundberg ja Gustavsson (2025) on oma töös välja toonud, et rahvuslik identiteet ei ole ühemõõtmeline konstruktsioon, vaid koosneb nii isiku tunnetusest osana kultuurist või kodanikest. Analüüsi kohasel on seotus poliitiliste institutsioonide, ühiste normide ja riigi

valitsemiskorraga ehk kokkuvõtvalt kodanikuidentiteediga tugevam kaitsetahte ennustaja kui kultuuriline või etniline identiteet (Sundberg ja Gustavson, 2025). Valmisolek riiki kaitsta ei sõltu üksnes päritolust või kultuurilisest kuuluvusest, vaid eelkõige siduvustundest riigiga (Sundberg ja Gustavson, 2025). See haakub ka Eestile suunatud uuringuga, kus rahvusliku uhkuse ja institutsioonilise usalduse roll ületab kultuuri ja keelelise tausta mõju kaitsetahtele (Berglund, Kasearu ja Kivirähk, 2023; Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari, 2024).

Siseriikliku hoiaku, väärtuste ja identiteedile lisaks mõjutavad kaitsetahtet ka rahvusvahelised liitlassuhted ning ühetimõistmised julgeolekus. Rostoksi ja Mierina (2025) uuring NATO kohaloleku ja toetuse tundmise kohta Lätis leidis, et kaitsetahte ei kujune ainult sisemisest kohusetundest, vaid ka hinnangust, et riiki on võimalik edukalt kaitsta. NATO julgeolekugarantiid ja liitlaste sõjaline kohalolek suurendavad tajutud kaitset ning usku riigi toimetulekusse end kaitsma, suurendades valmisolekut riigikaitssesse panustamiseks (Rostoks ja Mierina, 2025). Seega ei sõltu kaitsetahte ainult identiteedist või usaldusest institutsioonide suhtes, vaid ka hinnangust julgeoleku tagamise meetmetesse.

Lai riigikaitse raamistikus käsitletakse kaitsetahtet laiemalt kui üksikisiku valmisolekut relv käes riiki kaitsta. Kasearu, Truusa ja Tooding (2024) toovad välja, et kaitsetahte ja vastupanuvalmidus on osa ühiskondlikust sidususest, mis on väikeriikide puhul keskne eeldus hübriidohtude ja kriisidega toimetulekuks. Kaitsetahte ei ole pelgalt individuaalne hoiak, vaid kujuneb insitutsionaalse usalduse, tajutud ohu ja ühiskondliku kuuluvustunde koosmõjus (Kasearu, Truusa ja Tooding, 2024).

Empiiriliste tulemuste najal on märgata, et Eesti näitel on kõrgem ohutaju seotud suurema valmisolekuga riiki kaitsta ja sellesse panustada (Kasearu jt, 2024). Etnilised ja keelelised erinevused kaitsetahte kujunemisel ei ole iseseisvad ega püsivad, vaid ilmnevad usalduse ja ohutaju kaudu (Kasearu jt, 2024). Täpsemalt on läbi institutsioonide usalduse ja sihipärase kommunikatsiooni kaudu võimalik vähendada ühiskonnasiseseid lõhesid ning kinnistada/tugevdada kaitsetahtet ka mitmekesisel ja regionaalselt erinevates ühiskondades (Kasearu jt, 2024).

1.2. Riigikaitse toimimine Eestis

Eesti Vabariigi põhiseaduses, peatükk 10 § 124, on sätestatud, et Eesti kodanikud on kohustatud võtma osa riigikaitsest, sealhulgas kaitseväekohustusest, vastavalt seaduse sätestatud alustele

(Eesti Vabariigi põhiseadus, 2016). Rahu- ka sõjajaegse korralduse, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning riigikaitseobjektide kaitse sätestab riigikaitseseadus. Riigikaitseseaduses on selgitatud, et riigikaitse eesmärk on säilitada Eesti riigi iseseisvus, põhiseaduslik kord ning maa-ala, territooriumide ja õhuruumi lahutamatu ja jagamatu terviklikkus (Riigikaitseseadus, 2016). Eelnevalt mainitud eesmärkide saavutamiseks rakendatakse seaduse alusel kogu ühiskonda ning riigi ressursse (Riigikaitseseadus, 2016).

Riigikaitse strateegia ja arengukava toetub laiapindse riigikaitse käsitlusele, mis kujutab endas kontseptsiooni, et riiki ei kaitsta ainult sõjalisel eesmärgil toimivate riigikaitseüksustega nagu Kaitsevägi, vaid et seda toetavad kõik riigiasutused koostöös nii era- kui ka kolmanda sektoriga (Riigikantselei, 2017). Riigikaitse arengukava 2017-2026 avalikus osas (Riigikantselei, 2017) on välja toodud, riigikaitse eesmärk on ka ennetada ja maandada julgeolekuohtusid, tagada riigi suveräänsus, strateegiline kommunikatsioon, tsiviilelanike toetus ning riigisisest ühiskondlikku vastupidavust eriolukordades toime tulemiseks. Seega käsitletakse riigikaitset kui ühiskondlikku ülesannet, millesse panustavad kõik - alates üksikisikutest kuni riigiasutusteni, vastavalt oma rollile ja võimekusele.

Kõige otsesem riigikaitsest osa võtmise viis on Kaitseväes teenistuse läbimine ning reservväelasena õppekogunemistel osalemine. Sõjalise väljaõppe tagamiseks, mis on oluline riigi ja oma kodu kaitsmisel, ning reservarmee mehitatuseks on Eestis Kaitseväe teenistuses osalemine kohustatud 18-60-aastastel Eesti kodakondsusega meestel (Kaitseressursside Amet, 2024). Kaitseressursside Ameti või Kaitseväe nõudmisel on isikud kohustatud tegema vajalikke ja nõutud toiminguid, näiteks osalema terviseuuringutel (Kaitseressursside Amet, 2024).

Kaitseväekohustust on võimalik võtta ka vabatahtlikult, kuid peale selle võtmist ei ole võimalik sellest loobuda (Kaitseressursside Amet, 2024). Peale ajateenistust, mis kestab 8-12 kuud, arvatakse selle läbinud isik reservteenistusse, milles võidakse isikut kutsuda Kaitseväe õppekogunemisele kuni 60-aastaseks saamiseni (Kaitseressursside Amet, 2024). Reservteenistus tähendab kohustuslikku osalemist õppekogunemistel, kus täiendatakse ja korratakse ajateenistuses omandatud teadmisi läbi koostegevuste (Kaitseressursside Amet, 2024).

Parmak ja Tyfa (2022) toovad välja, et ohtude esinemisel ehk mobilisatsiooni ajal eeldatakse, et reservväelased moodustavad adekvaatse väljaõppega ja motiveeritud kaitsejõu, kuid ka koos teenistujate ja tegevväelastega ei pruugi need ootused realiseeruda. Võimalike põhjustena

tuuakse välja, et see võib tuleneda varasemast osalusest ja kogemustest teenistuses või reservis, vastandlike väärtuste väljakujunemise või sõja-/kaitseväevastase tundmuse tõttu (Parmak ja Tyfa, 2022). Paralleelina toovad Parmak ja Tyfa esile, et ajateenistuskohustuslaste värbamine ajateenistusse on üldjuhul sunniviisiline, sest teenistuskohustuslasel ei ole võimalik keelduda kohustusest ka siis, kui see läheb vastuollu nende isiklike soovide või väärtustega (Parmak ja Tyfa, 2022).

Kaitseressursside Amet peab arvestust kaitseväekohustuslaste ja mobilisatsiooniks vajalike materiaalsete ressursside üle, Välisluureamet aga kogub ja töötleb riigi julgeoleku ja põhiseadusliku korra tagamiseks vajalikku teavet (Kaitseministeerium, 2021). Riigikantselei avaldatud riskide hinnangus oli 2024. aasta seisuga Venemaa sõjaline rünnak Eesti vastu ebatõenäoline, küll aga hinnati rünnaku ohu tõenäosust sõltuvaks 2022. aastal alanud Vene-Ukraina sõja tulemitest (Riigikantselei, 2024).

Riigikantselei (2024) on välja ka toonud, et NATO on defineerinud Venemaa kõige tõsisemaks ja vahetuks ohuks – ollakse valmis viivitamatuks kaitsetegevusteks kogu alliansi territooriumil, sealhulgas Eestis. Küll aga jätkab Eesti iseseisva ja täiendavate väe võimete kiirendatud arendamist, samaaegselt pakkudes 2024. aastast kuni 2027. aastani Ukrainale sõjalist abi igal aastal 0.25% ulatuses SKP-st, osana kaitse-eelarvest (Riigikantselei, 2024).

Riigikogu erikomisjon (2023) on rõhutanud, et riigikaitse vajab pidevat kontrolli ning parandusi riigikaitse hinnatavas võimekuses, arvestades muutuvaid ohte. Samuti kinnitab endine missioonisõdur Marko Kaseleht oma arvamuskirjas (2024), et toimumas on pidevad muutused, sest ainult nii on võimalik rünnaku korral end kaitsta, kuid sellega samaaegselt muutuvad ka vastumeetmed, näiteks ründaja tehnoloogia arenguga. Seetõttu on ka keeruline hinnata riigi valmisolekut sõjaliseks olukorraks, kuid arendusi vajame riigikaitstes pidevalt.

RAKE (2024) uuring osutab, et kaitseväe allüksuste kohalolek mõjutab piirkondi mitmel tasandil. Esiteks suurendab see piirkondlikku majandustegevust, sh kaupade ja teenuste tarbimist, teiseks on Kaitseväe infrastruktuuri arendamise ja võimekuse tõstmise vastu tugev üleriigiline avalik huvi, mis peegeldab laiemat ootust riigikaitse arengule. Uuringus rõhutatakse ka kohalike kogukondade positiivset suhestumist kaitseväega (RAKE, 2024). Kogukonnad tunnevad end protsessidesse kaasatuna ning Tapa piirkonna fookusgrupi andmetel on kaitseväe kohalolek suurendanud kohalike elanike turvatunnet (Allik jt, 2024). Seega avaldub kaitseväe

regionaalne mõju nii majanduslikes, sotsiaalsetes kui ka julgeolekupsühholoogilistes mõõtmes, mitte üksnes sõjalise funktsiooni kaudu.

Väiksemad maakonnad nagu Hiiu ja Saare suudavad Riigi Kaitseinvesteeringute Keskuse (edaspidi RKIK) koostööpartnerite arvu põhjal elaniku kohta hinnanguliselt vaatamata madalamale rahvaarvule efektiivselt mobiliseerida oma ressursse (Allik jt, 2024). Teisalt Valga ja Viljandi maakondades on RKIK-i koostööpartnerite määr madalam, mis võib viidata kas vähesele huvile või aktiivsusele kaitsevaldkonnas (Allik jt, 2024). Üleriigiliselt ei ole selget korrelatsiooni kaitseväge kohalolu ja koostööpartnerite arvu vahel, kuna mitmed maakonnad, kus puudub kaitseväge üksuste paiknemine, ületavad siiski keskmist koostööpartnerite hulka elaniku kohta (Allik jt, 2024). Kokkuvõttes on avalik huvi riigikaitse arendamisel olemas ning kaitseväge allüksuste kohalikud kogukonnad tunnevad end kaitseväge tegemistesse kaasatult.

Eesti Kaitsevägi koosneb mitmest väeliigist ja üksusest, mis paiknevad erinevates linnades ja piirkondades. Olulised paiknemiskohad koos harjutusväljadega on saanud Kaitseministeeriumi (i.a.) koduleheküljelt ning nendeks on:

- Harju maakond
 - Kaitseväge struktuuriüksused: Merevägi, Õhuvägi, Küberväejuhatuse, Toetuse väejuhatuse, eriooperatsioonide väejuhatuse, sõjaväepolitsei.
 - Harjutusväljad: Kaitseväge keskpõlvüüoon (osaliselt ka Lääne-Viru maakonnas), Klooga, Männiku, Soodla.
- Lääne-Viru maakond
 - Kaitseväge struktuuriüksused: I jalaväebrigaadi staap, Scoutspataljon, Õhutõrjepataljon, Pioneeripataljon, Lahinguteeninduspataljon, Staabi- ja sidekompanii, liitlaste lahingugrupp, Suurtükiväepataljon.
 - Harjutusväljad: Kaitseväge keskpõlvüüoon (jagatud Harju ja Lääne-Viru maakonna vahel).
- Ida-Viru maakond
 - Kaitseväge struktuuriüksused: Jõhvis asuvad Kalevi jalaväepataljon, Viru jalaväepataljon, Tankitõrjekompanii.
 - Harjutusväljad: Sirgala harjutusväli.
- Võru maakond

- Kaitseväe struktuuriüksused: Kuperjanovi jalaväepataljon, Lahinguteeninduspataljon, Staabi- ja sidekompanii.
- Harjutusväljad: Nursipalu harjutusväli.
- Tallinn
 - Kaitseväe struktuuriüksused: Merevägi, Õhuvägi, Küberväejuhatuse, Erioperatsioonide väejuhatuse, Sõjaväepolitsei, Peainspektoriteenistus, Meditsiiniteenistus.
 - Harjutusväljad: Männiku harjutusväli (Harju maakonna osa, kuid Tallinna lähedal).
- Tartu
 - Kaitseväe struktuuriüksused: Kaitseväe Akadeemia/kutsehariduse õppekompleks.

Kõige paremini kaitseväe allüksuste ja harjutusväljakute vaatest esindatud maakonnad on Harju, Lääne-Viru, Ida-Viru ja Võru maakonnad. Vähesel määral on esindatud ka Pärnu, Lääne ja Tartu maakonnad, kus asetsevad vaid harjutusväljad või üksikud allüksused. Hiiumaa, Saaremaa, Jõgeva, Viljandi, Rapla, Järva, Valga ja Põlva maakondades puudub kaitseväe otsene esindatus allüksuse või harjutusvälja näol.

2. PROBLEEMISEADE

Eesti riigikaitse tugineb suurel määral riigikaitsemudelile, milles ajateenijatel ja reservväelastel on keskne roll. Riigikaitsevõime hoidmisel ja arendamisel on oluline mõista reservväelaste hoiakuid ja valmisolekut osaleda ajateenistuses, eriti olukorras, kus geopoliitiline julgeolekukeskkond on Venemaa agressiooni tõttu oluliselt pingestunud. Noorte panustamisvalmidus võib olla piirkonniti erinev, sõltudes nii elukohast, kaitseväge füüsilisest kohalolust kui ka sotsiaalpsühholoogilistest teguritest, mis mõjutavad kaitsetaht.

Parmak ja Tyfa (2023) toovad esile, et ajateenistusse astumise otsus ning hilisem valmisolek panustada riigikaitsele on tihedalt seotud eelnevate kogemuste, väärtushinnangute ja motivatsiooniga. Eriti probleemne võib olla olukord, kus teenistusse suunamine toimub vastu isiku sisemisi hoiakuid – sellisel juhul võib tekkida vastumeelsus, mis kandub edasi ka reservteenistusse. Nende uurimus näitab, et kaitsetahte ei kujune üksnes formaalsest kohustusest, vaid on mõjutatud väärtuste ja suhtumiste kogumist, mida tuleb käsitleda dünaamilise protsessina. Ka Berglund, Kasearu ja Kivirähk (2023) kinnitavad, et olulised määrajad kaitsetahte kujunemisel on rahvuslik uhkus, usaldus institutsioonide suhtes kui ka ajateenistuse tajutud olulisus.

Käesolev uurimus lähtub eeldusest, et isikute suhtumine riigikaitsele ja nende ajateenistusse astumise motiivid on seotud nii ruumilise (maakondliku) asukohaga kui ka kaitseväge nähtava kohaloluga. Piirimaakondades ja Kaitseväge alalise kohalolekuga (linnakud, harjutusväljad jm) maakondades elavad isikud võivad tajuda riigikaitsega seotud riske või vajadust teistmoodi kui kesk- või lääneosas elavad isikud. On oluline analüüsida, kas maakondlik kuuluvus mõjutab valmisolekut panustada ning kuidas mõjutavad valmisolekut teised tegurid.

Töö eesmärk on selgitada Eesti elanikkonna ja ajateenijate riigikaitsele hoiakuid maakondade lõikes ning hinnata, mil määral esines maakondlikku varieeruvust seoses Kaitseväge linnakute paiknemise ning geograafilise kaugusega riigipiirist.

Töös otsitakse vastust järgmistele uurimisküsimustele:

1. Kuivõrd elanikkonna riigikaitsele hoiakud varieeruvad maakondade lõikes?
2. Kuivõrd ajateenijate meelsus teenistusse astumisel varieerub sõltuvalt nende päritolu piirkonnast?
3. Kuivõrd elanikkonna ja ajateenijate riigikaitsele hoiakute varieeruvus maakondade lõikes on seletatav Kaitseväge linnakute asukohaga ning geograafilise kaugusega Venemaa piirist?

3. METOODIKA

Töö empiiriliseks aluseks on kaks andmestikku: aastatel 2022–2024 läbi viidud avaliku arvamuse uuring “Avalik arvamus ja riigikaitse”, mille tellis Kaitseministeerium ja viisid läbi OÜ Eesti Uuringukeskus ning Norstat, ning Kaitseväe inimvara kompleksuuring, mille viis läbi Tartu Ülikooli Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus. Kompleksuuring võimaldab hinnata ajateenijate hoiakuid ja motivatsiooni sõltuvalt elukohast ja teenistusse astumise viisist. Avaliku arvamuse uuring riigikaitsest annab esindusliku ülevaate tsiviilelanikkonna hinnangutest riigikaitsetele vaadete suhtes.

Käesolevas töös kasutatakse kvantitatiivseid meetodeid, et uurida maakondlikke erinevusi ajateenijate ja tsiviilelanike hoiakutes Eesti riigikaitse suhtes. Eesmärgiks on analüüsida, kuidas mõjutab noorte elukoha geograafiline paiknemine – eeskätt seotus idapiiriga või kaitseväge allüksuste asukohaga – nende usaldust riigi kaitsevõime suhtes ning valmisolekut osaleda ajateenistuses või panustada riigikaitsele laiemalt. Suhtumist, hoiakuid ning usaldust mõõdeti ankeetküsimustikes 5-pallilisel Likerti skaalal.

Andmete analüüsiks kasutati statistikaprogrammi SPSS ning läbi viidi mõlema andmestiku puhul kvantitatiivne analüüs. Andmed on koondatud mitme aasta lõikes, et võimaldada usaldusväärseid üldistusi.

Töös kasutatakse mõistet “piirimaakond” viidates Eesti maakondadele, mis paiknevad Venemaa maismaapiiri ääres või selle vahetus läheduses. Kuigi mõistet ei ole veel ametlikult kinnitatud õigekeelsussõnaraamatus, lähtutakse selle tähenduses rahvusvahelises julgeolekudiskursuses tuntud väljendist “frontline region” ehk eeslinipiirkond. Vaadeldavateks piirkondadeks on seetõttu Ida-Virumaa, Lääne-Virumaa, Harjumaa ja Tallinn, Põlvamaa, Tartumaa, Jõgevamaa ja Võrumaa.

3.1. Avaliku arvamuse uuring

Käesoleva töö empiiriliseks aluseks on aastatel 2022–2024 Kaitseministeeriumi tellimusel läbi viidud avaliku arvamuse uuringud, mille eest vastutas OÜ Eesti Uuringukeskus koostöös Norstat Eestiga (Kaitseministeerium, 2024). Tegemist on pikaajalise monitooringuseeriaga, mis on toimunud alates 2000. aastast ning mille keskmes on Eesti elanike suhtumine ja hoiakud riigikaitsealistes küsimustes (Kaitseministeerium, 2024). Käesolev töö keskendub nii elanike kui ka ajateenijate hoiakutele, mida vaadeldakse maakondliku paiknemise lõikes.

Üldiselt on avaliku arvamuse uuringu riigikaitse suhtes sihtrühmaks olnud 15–74-aastased Eesti elanikud. Iga-aastaste küsitluste valimi suurus on olnud 1200 vastajat (kokku antud töös analüüsitakse 3600 vastaja vastuseid), mis on kaalutud esinduslikuks kogu Eesti suhtes soo, vanuse, rahvuse ja elukoha alusel. Andmeid koguti kombineeritud meetodina: ligikaudu 70% vastajatest osales veebiküsitluses ning 30% vastajatest intervjueriti telefoni teel. Küsimustikud hõlmasid lisaks sotsiaaldemograafilistele tunnustele ka hinnanguid Eesti kaitsevõimele, institutsioonide usaldusväärsusele, suhtumist NATO-sse, valmisolekut osaleda kaitsetegevuses ja hinnanguid võimalikele ohtudele Eestile.

Statistilises analüüsis kasutati IBM SPSS Statistics tarkvara, mida kasutati ka kompleksuuringu puhul. Töö käigus rakendati kirjeldavat statistikat, seoste hindamiseks Pearsoni χ^2 testi ning seoste tugevuse hindamiseks Cramér'i V mõõdikut. Kuna andmete analüüs keskendub regionaalsele jaotusele, tuleb tulemuste üldistamisel arvestada vastajate hulga ja valimi struktuuriga.

Lõputöö raames andmete kasutamiseks on Kaitseministeeriumiga sõlmitud andmekasutuskokkulepe.

3.2. Kaitseväge inimvara kompleksuuring

Töö teine andmestik põhineb Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi militaarsotsioloogia uurimisrühma ehk Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskuse (Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut) läbiviidud inimvara kompleksuuringult aastatest 2020-2021, 2021-2022, 2022–2023 ning 2023-2024. Tegemist on mitmeastmelise uurimisprojektiga, mille keskmes on ajateenistuse alguses ja lõpus toimuvad küsitlused kõigi ajateenijate seas. Kokku oli vastanuud 13614.

Andmed koguti elektroonilise ankeedina väeosades kohapeal, nii teenistuse alguses kui ka lõpus, kasutades Tartu Ülikooli LimeSurvey platvormi. Küsitlus oli vabatahtlik ja ankeetide täitmist oli võimalik katkestada.

Kompleksuuringu eesmärk on pakkuda teadmisi ajateenijate motivatsioonist, hoiakutest ja kogemustest nii individuaalsel kui institutsionaalsel tasandil, muuhulgas ka motivatsiooni, terviseiga seotud näitajaid ning sotsiaaldemograafilisi tegureid. Käesolevas töös keskendutakse eelkõige maakondlikele erinevustele ning kodukoha ja teenistusüksuse seoste mõjule hoiakutele. Selline lähenemine võimaldab analüüsida, kuidas erineb geograafiline paiknemine ajateenijate ehk tulevaste reservväelaste - teisisõnu Eesti riigikaitse põhijõud - suhtumine ning motivatsioon.

Analüüsis kasutatakse järgmisi tunnuseid: elukoha maakond enne teenistust, teenistusüksuse maakond (määratud registripõhiselt), ajateenistusse minemise viis (omal algatusel või Kaitseressursside Ameti kutsel), meelestatus teenistusse tulles (neljepunktilisel skaalal), hinnang ajateenistuse vajalikkusele Eesti riigi julgeoleku seisukohast ning usk Eesti kaitsevõimesse relvastatud kallaletungi korral. Statistilise analüüsi läbiviimisel eristatakse elukoha järgi maakondlikke grupe: piirimaakonnad, maakonnad kaitseväe üksustega ja muud piirkonnad, et hinnata võimalikke regionaalseid mustreid.

Kogutud andmete põhjal viiakse läbi kirjeldav statistika ning seoste hindamiseks kasutatakse Pearsoni χ^2 testi ja vajadusel Cramér'i V mõõdikut.

Lõputöö raames andmete kasutamiseks on Kaitseväe Akadeemiaga sõlmitud andmekasutuskokkulepe.

4. ANALÜÜS

4.1. Kirjeldav statistika - avaliku arvamuse uuring riigikaitsest

Edaspidiselt käsitleb välja toodud statistika avaliku arvamuse uuringust kolme aasta (2022-2024) ankeetküsitluste küsitluses osalenud isikute kohta (N=3600).

Maakonniti jagunesid vastajad (N=3600) järgnevalt: Tallinn 34% (N=1225), Harjumaa (välja arvatud Tallinn) 13% (N=478), Tartumaa 12% (N=422), Ida-Virumaa 10% (N=362), Pärnumaa 6% (N=222), Lääne-Virumaa 5% (N=162), Viljandimaa 3% (N=122), Võrumaa 2% (N=84), Raplamaa 2% (N=83), Järvamaa 2% (N=79), Saaremaa 2% (N=77), Valgamaa 2% (N=75), Jõgevamaa 2% (N=71), Põlvamaa 2% (N=58), Läänemaa 2% (N=55) ning Hiiumaa 1% (N=25).

Antud valimist moodustasid naised 52% (N=1860) ning mehed 48% (N=1740).

Kogu valimist (N=3600) ei vastanud küsimusele „Kuivõrd tunnete uhkust selle üle, et elate Eesti Vabariigis?“ 7% (N=246). Vastanud isikutest (N=3354) tunneb 86% (N=2873) uhkust Eestis elamise üle. Idapiiril asetsevatest ning nendest maakondadest (N=2663), kus asuvad Kaitseväe allüksused (sh Tallinn), esineb uhkustunne 84% vastanutest (N=2245). Teistest maakondadest pärinevate isikute (N=691) hulgast tunneb uhkust 86% vastanutest (N=592). Madalaim on uhkuse tundmise määr Jõgevamaal (N=69), kus tunnevad uhkust Eestis elamise üle 75% vastanutest (N=52). Kõrgeim on uhkuse tundmise määr Hiiumaal (N=25), kus tundsid uhkust 96% (N=24) vastanutest. Piiri- ning kaitseväe allüksustega maakondadest on kõige kõrgem uhkuse tundmise määr vastanute seas Harjumaal (ilma Tallinnata, N=460), kus tunneb uhkust Eestis elamise üle 86% (N=397) vastanutest.

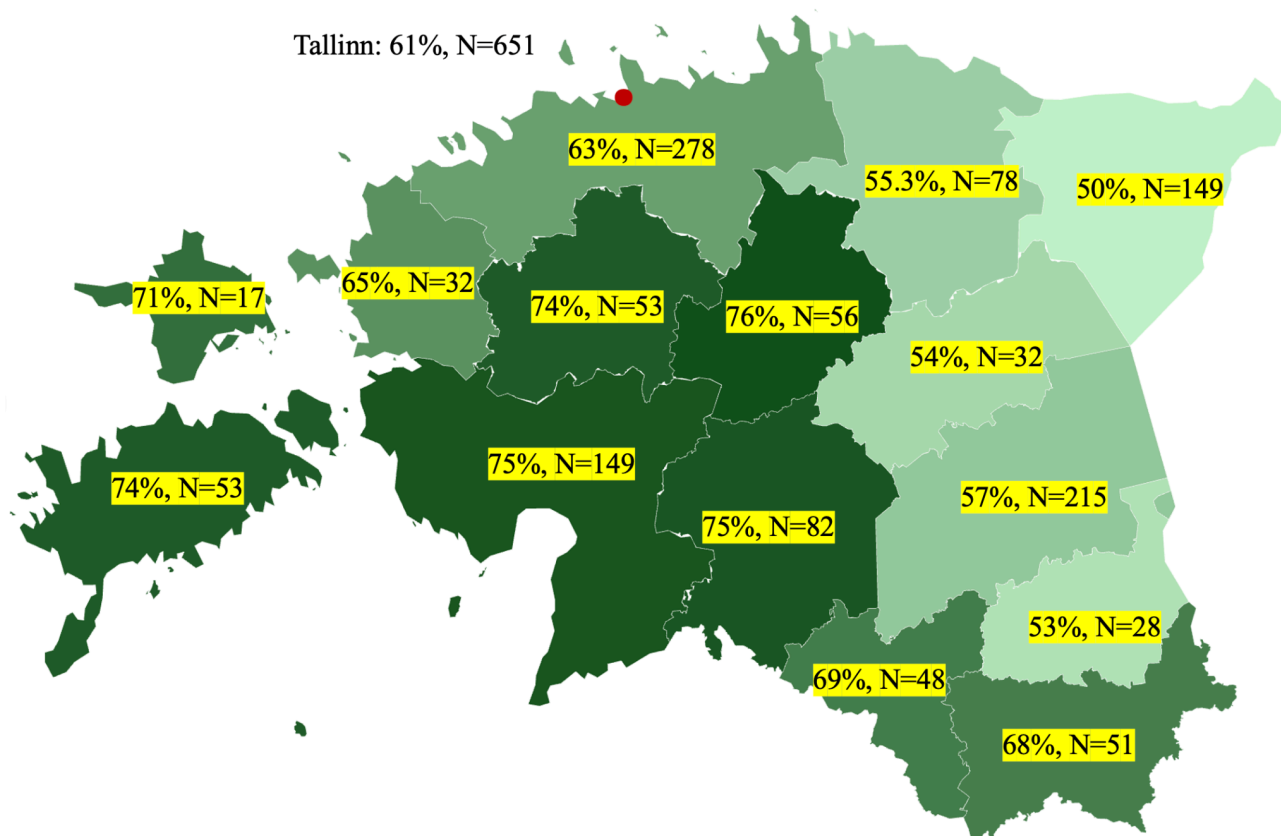
Eelnevalt selgitatud grupeeringut kasutatakse avaliku arvamuse uuringu andmete analüüsimiseks ka järgnevalt.

Pearsoni hii-ruut testi, mille tulemused olid $\chi^2 = 0.789$ ja $p = 0.374$, kohaselt ei ole elukoha ja uhkustunde vahel statistiliselt oluline seos. Tugevam seos esineb koduse keele ning uhkuse

tundmise vahel - Pearsoni hii-ruut test ($\chi^2 = 27.285$, $p < 0.001$) viitab statistiliselt väga olulisele seosele uhkustunde ja vastaja emakeele vahel.

Kogu valim jaotub koduse keele alusel järgnevalt: 66% eesti keel (N=2369), 32% vene keel (N=1140), 3% muu kodune keel (N=91). Kõige rohkem vene koduse keelega isikuid antud vastajate seas on Ida-Virumaal (77%, N=281), Tallinnas (41%, N=506) ning Harjumaal (27%, N=129). Seetõttu võib edaspidiseid maakondlikke erisusi avaliku arvamuse uuringu puhul selgitada eelkõige läbi erinevate rahvuslike jaotuste.

4.2. Riigikaitse hinnangud - avalik arvamus riigikaitse kohta andmetel

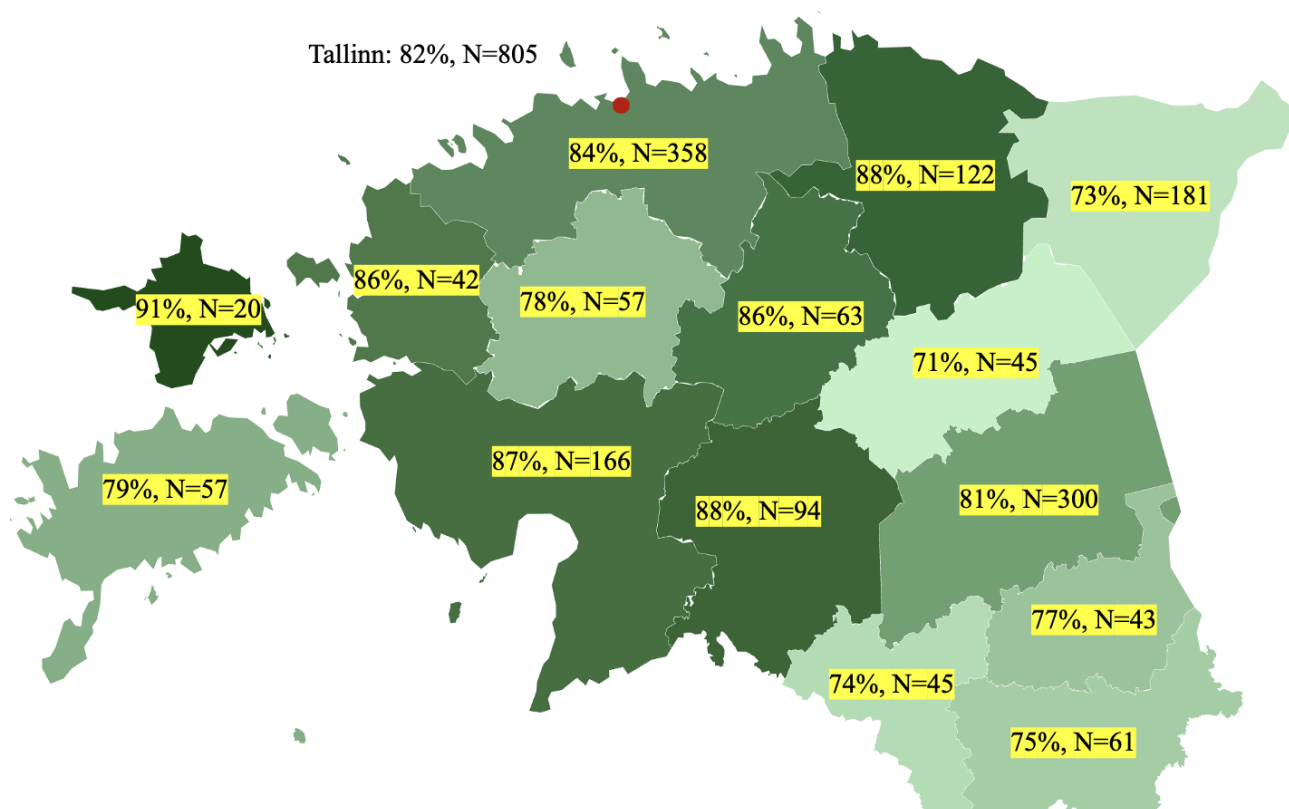

Joonis 1. Nõustujate osakaal, kes leiavad, et Eesti suudab ennast kaitsta olukorras, kus riigile kallale tungitakse. Avaliku arvamuse uuring riigikaitsest, 2022-2024.

Kõige tugevam usk Eesti toimetulekusse end iseseisvalt kaitsta olukorras, kus riigile tungitakse kallale, on Lõuna- ja Kesk-Eestis (näiteks Viljandimaal 75%, Raplamaal 74%), samas kui

madalamad hinnangud esinevad Kirde- ja Ida-Eestis (näiteks Ida-Virumaal 50% ja Tartumaal 57%). Kõige madalam on usk antud olukorras riigi toimetulekuks Ida-Virumaal (50%) ning kõige kõrgem Järvamaal (76%).

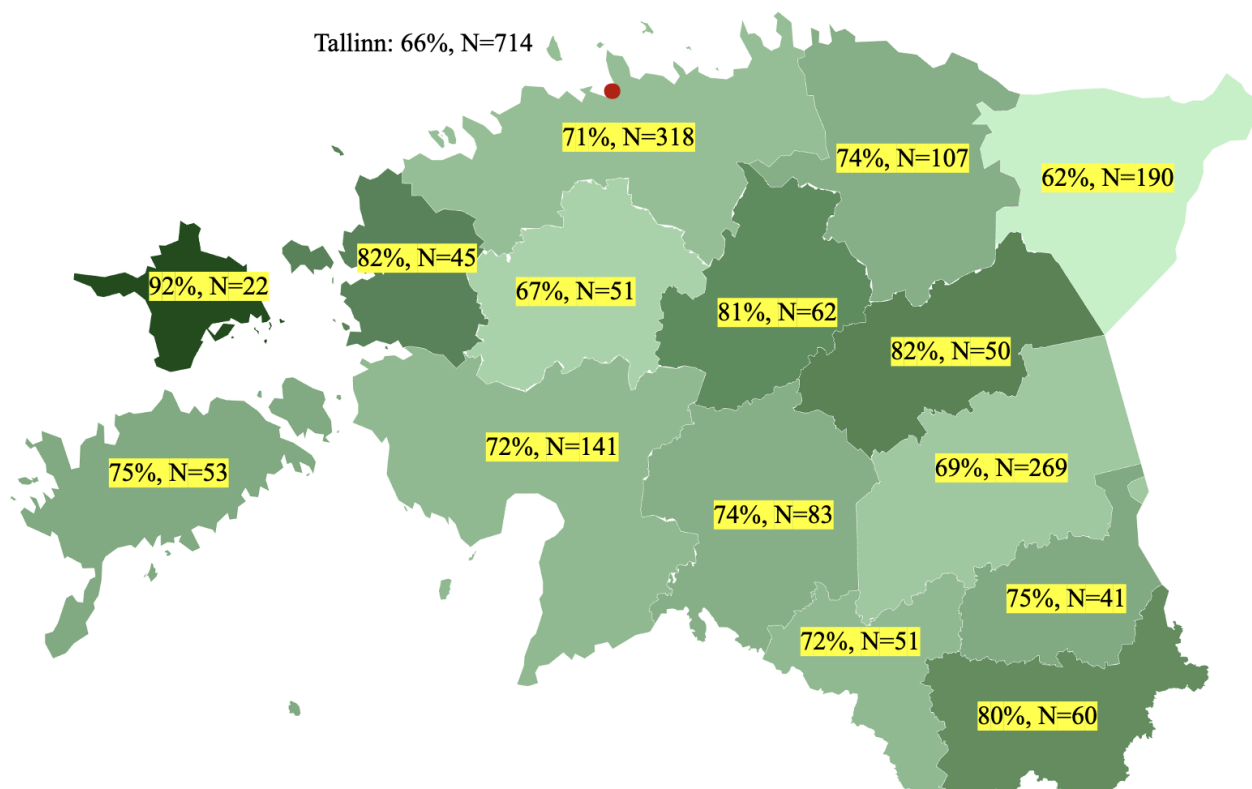
Hii-ruut test ($\chi^2 = 67.445$; $p < 0.001$) kinnitab, et maakondlikud erinevused hinnangutes on statistiliselt olulised. Elanike usaldus Eesti kaitsevõimesse ei ole ühtlaselt jaotunud, vaid varieerub sõltuvalt piirkonnast. Kõige kriitilisemad hinnangud tulevad eelkõige Kirde-Eestist, samas kui Lõuna- ja Lääne-Eestis on toetus oluliselt kõrgem.

Joonis 2. Avaliku arvamuse rahulolu Eesti riigikaitseliste arengutega viimastel aastatel. Avaliku arvamuse uuring riigikaitsest, 2022-2024.

Valdavalt on rahulolu Eesti riigikaitseliste arengutega kõrgeim Edela-Eestis ning Lääne-Virumaal. Maakondlikus võrdluses on kõige rahulolematumad Eesti riigikaitseliste arengutega viimastel aastatel Ida-Eesti maakonnad, kus näiteks Jõgevamaal on arengutega rahul 71% vastanutest. Kõikides maakondades on enam kui kaks kolmandikku elanikest rahul riigikaitseliste arengutega viimastel aastatel.

Riigikaitse arengutega rahulolu varieerub maakondade vahel statistiliselt olulisel määral ($\chi^2 = 38.97$, $p < 0.001$). Kuigi seos on olemas, viitab Cramer'i V ($=0.114$, $p < 0.001$), et tegemist on pigem nõrga seosega. Maakond selgitab varieeruvusi, kuid selle mõju vastajate hinnangutele riigikaitse arengute suhtes ei ole väga tugev.

Joonis 3. Avaliku arvamuse vastanute hinnang isiklikult riigikaitsele panustamisel olukorras, kus riigile tungitakse kallale. Avaliku arvamuse uuring riigikaitsest, 2022-2024.

Jõgeva, Järva, Lääne, Võru ja Hiiu maakondades oli vastajate seast üle 80% nõus, et nad osaleksid riigikaitse tegevustes juhul, kui Eestile tungitakse kallale. Kõige vähem tõenäoliselt panustaksid riigikaitsele korral Ida-Virumaa (62%) ja Raplamaa (67%). Hiiu-ruut testi tulemus ($\chi^2 = 42.374$, $p < 0.001$) viitab sellele, et maakond mõjutab vastajate hinnanguid riigikaitse osalemise suhtes riigile kallaletungi korral, kuid maakonna mõju ei ole väga tugev.

Binaarse logistilise regressiooni abil analüüsiti tegurid, mis mõjutavad vastajate valmisolekut osaleda riigi kaitsetegevustes juhul, kui Eestile tungitakse kallale. Sõltuva muutujana kasutati viie vastusevariandiga küsimust “Kui Eestile tungitaks kallale, kas oleksite valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevustes?”, kuid vastusevariandid grupeeriti kaheks (“Jah,

olen nõus” ning “Ei ole nõus”; tühjad vastused jäeti välja). “Olen nõus” kodeeriti väärtuseks 1, “ei ole nõus” väärtuseks määrati 0. Selgitavateks muutujateks lisati vastajate vanus, sugu, emakeel, maakond ning uhkustunne Eestis elamise üle.

Mudeli sobivuse testi tulemus ($\chi^2 = 516.000$, $df = 5$, $p < 0.001$) viitab sellel, et mudel on statistiliselt oluline ning selgitavad muutujad parandavad seletusvõimet. Pseudo R-ruudu Nagelkerke test viitab, et umbes 22% (täpne väärtus 0.221) osalemisvalmiduse varieerimisest on selgitatav eelnevalt täpsustatud mudeliga.

Likelihood ratio testide põhjal osutus valmisoleku selgitamiseks statistiliselt oluliseks vastajate vanus ($\chi^2 = 114.148$, $p < 0.001$), sugu ($\chi^2 = 100.481$, $p < 0.001$), emakeel ($\chi^2 = 141.911$, $p < 0.001$) ning uhkus Eestis elamise üle ($\chi^2 = 191.067$, $p < 0.001$). Maakondlik kuuluvus osutus samuti statistiliselt oluliseks ($\chi^2 = 4.835$, $p = 0.028$).

Koefitsiendid kirjeldavad selle alapeatüki puhul edaspidi vastaja tõenäosust vastata küsimusele ”Olen nõus” vastusega. Vanus oli positiivse seosega näitaja valmisoleku suhtes - vanematel vastajatel oli suurem tõenäosus valida “Olen nõus” vastusevariandi, võrdluses kategooriaga “Ei ole nõus”. Iga lisanduva eluaasta kohta suurenes tõenäosus väljendada valmisolekut 2.7% võrra (OR = 1.027, 95% CI: 1.022 - 1.033, $p < 0.001$).

Meestel oli oluliselt suurem tõenäosus (63%) vastata küsimusele, et nad on nõus panustama riigikaitse olukorras kus riigile tungitakse kallale, samas kui naistel oli väiksem tõenäosus väljendada oma valmisolekut positiivselt (OR = 0.367, 95% CI: 0.307 - 0.438, $p < 0.01$).

Eesti emakeelega vastajatel oli suurem tõenäosus (57%) vastata, et nad on nõus osalema riigikaitse tegevustes kui riigile tungitakse kallale, võrdluses teiste emakeeletega vastajatega (OR = 0.433, 95% CI: 0.368 - 0.508, $p < 0.001$). Maakondlik kuuluvus ei osutunud statistiliselt oluliseks ja ei selgitanud vastajate hoiakute varieeruvust (OR = 0.996, 95% CI: 0.979 - 1.014, $p = 0.657$).

Uhkustunne Eestis elamise üle teguril oli kõige tugevam mõju antud mudelis. Vastajad, kes tundsid uhkustunnet Eestis elamise üle, olid vastuste poolest 76% tõenäolisemad toetama riigikaitse tegevusi olukorras, kus riigile tungitakse kallale võrdluses vastajatega, kellel uhkusetunne puudus (OR = 0.241, 95% CI: 0.194 - 0.300, $p < 0.001$).

Klassifikatsioonitabeli põhjal suutis mudel korrektselt klassifitseerida 75% vastustest. Täiendavalt prognoosis mudel “olen nõus” vastuseid täpsemalt (92.6%) kui “ei ole nõus” vastuseid (32.8%).

Käesoleva regressioonanalüüsi üldskeem on järgnev:

$$\ln(p/(1 - p)) = \beta_0 + \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 + \beta_4 + \beta_5$$

Skeemis märgistab β_1 emakeelt, β_2 maakonda, β_3 uhkustunnet Eestis elamise üle, β_4 vanus ning β_5 sugu.

Koondtabel koos kompleksuuringu regressioonanalüüsi tulemustega on toodud lisa 1.

4.3. Kirjeldav statistika - kompleksuuring

Edaspidiselt käsitleb välja toodud statistika kompleksuuringust nelja vooru (2020.-2021., 2021.-2022., 2022.-2023. ja 2023.-2024. aastatel) ankeetküsitluste küsitluses osalenud isikute kohta (N=13614).

Vastanutest 79% (N = 10728) märkisid, et nende koduseks keeleks on eesti keel, 18% (N = 2376) märkisid vene keele, 1% (N = 67) muu keele ning 3% (N = 443) ei vastanud.

Maakonniti jagunesid vastajad (N = 13117) järgnevalt: 40% Harjumaa (N = 5454), 12% Tartumaa (N = 1668), 7% Pärnumaa (N = 1009), 7% Ida-Virumaa (N = 899), 6% Lääne-Virumaa (N = 752), 4% Viljandimaa (N = 521), 3% Raplamaa (N = 446), 3% Saaremaa (N = 388), 3% Järvamaa (N = 369), 3% Võrumaa (N = 346), 2% Valgamaa (N = 307), 2% Jõgevamaa (N = 267), 2% Põlvamaa (N = 243), 2% Läänemaa (N = 207) ja 1% Hiiumaa (N = 103).

Koguvalimist moodustasid mehed 96% (N=13063) ning naised 2% (N=212). Vastanutest 2% (N = 339) jätsid küsimusele vastamata.

Üldiselt paistab silma, et omal algatusel teenistusse tulnud noorte hoiakud on märgatavalt positiivsemad võrreldes nendega, kes kutsuti Kaitseressursside Ameti kaudu. Näiteks Harjumaal märkis 13% (N=1822) omal algatusel tulnutest, et nad tulid ajateenistusse väga hea meelega, samas kui kutsutute seas oli vastav näitaja vaid 8% (N=1962). Sarnased on meelestatused ka teistes maakondades - Ida-Virumaal 18% omal algatusel tulnutest võrreldes 8% Kaitseressursside ameti poolt kutsutud isikutega, Tartumaal 14% vs 9% ning Põlvamaal 17% vs 7%.

Harjumaal märkis 24% kutsutud teenistujaist, et nad tulid „täiesti vastumeelselt“, samas kui omal algatusel tulnutest tundis nii vaid 16%. Ida-Virumaal oli see erinevus veelgi suurem – 31% kutsututest võrreldes 19% vabatahtlikega. Märkimisväärne osa kutsututest leidis ka, et oleksid võimalusel teenistusse tulemata jätnud – näiteks Jõgevamaal koguni 53% kutsututest ja ainult 33% omal algatusel tulnutest.

Kõige suuremat kohusetunnet näitasid vabatahtlikult ajateenistusse tulnud Jõgevamaal (42%), Tartumaal (40%) ja Võrumaal (41%). Samades maakondades jäi kutsutute kohusetunde osakaal selgelt madalamaks – näiteks Tartumaal vaid 28% ja Võrumaal 30%.

Tabel 1. Eesti piirimaakondadest, allüksustega maakondadest ning muudest maakondadest pärit isikute meelestatud ajateenistusse minnes ning ajateenistusse astumise alus (omal algatusel või kutse alusel). Inimvara kompleksuuring, 2020-2024.

Maakond	Teenistusse astumise viis	Meelsus kaitsevärke astumisel	
		Vabast tahtest tulnute osakaal	Kohusetundest või vastumeelselt tulnute osakaal
Harjumaa (N=5106)	Omal algatusel	29%	71%
	Kutse alusel	11%	89%
Hiiumaa (N=97)	Omal algatusel	24%	77%
	Kutse alusel	9%	91%
Ida-Virumaa (N=794)	Omal algatusel	33%	67%
	Kutse alusel	8%	92%
Jõgevamaa (N=237)	Omal algatusel	35%	65%
	Kutse alusel	9%	91%
Järvamaa (N=346)	Omal algatusel	43%	57%
	Kutse alusel	12%	88%
Läänemaa (N=196)	Omal algatusel	28%	72%
	Kutse alusel	11%	89%
Lääne-Virumaa	Omal algatusel	29%	71%

(N=699)			
	Kutse alusel	13%	87%
Põlvamaa (N=229)	Omal algatusel	31%	69%
	Kutse alusel	8%	92%
Raplamaa (N=421)	Omal algatusel	30%	70%
	Kutse alusel	12%	88%
Saaremaa (N=375)	Omal algatusel	20%	80%
	Kutse alusel	11%	89%
Tartumaa (N=1605)	Omal algatusel	31%	69%
	Kutse alusel	12%	88%
Pärnumaa (N=948)	Omal algatusel	30%	70%
	Kutse alusel	11%	89%
Valgamaa (N=295)	Omal algatusel	19%	82%
	Kutse alusel	10%	90%
Viljandimaa (N=507)	Omal algatusel	24%	76%
	Kutse alusel	9%	91%
Võrumaa (N=338)	Omal algatusel	28%	72%
	Kutse alusel	11%	89%
Välismaa* (N=130)	Omal algatusel	41%	59%
	Kutse alusel	17%	83%

Kõige suurem osakaal noortest, kes asusid teenima oma kodumaakonnas paiknevasse üksusesse, on Võru maakonnas. Seal teenis oma maakonna üksuses 60% ajateenistusse suundunutest (N=125). Harju maakonnas, kus paikneb suur hulk ajateenistusüksusi, jäi kohapeale teenima 58% noortest (N=2051), mis on samuti märkimisväärne osakaal.

Lääne-Virumaal jäi kodumaakonda teenima 44% noortest (N=215), mis viitab mõõdukale seosele elukoha ja teenistuskoha vahel. Kõige väiksem oli kodumaakonnas teenima jäänute

osakaal Ida-Virumaal – vaid 33% (N=189) teenis samas maakonnas, kust nad pärit olid. See võib viidata vajadusele noori rohkem mujale suunata, kuna piirkonnas paiknevaid üksusi on vähem või jaotus toimub muude printsiipide järgi.

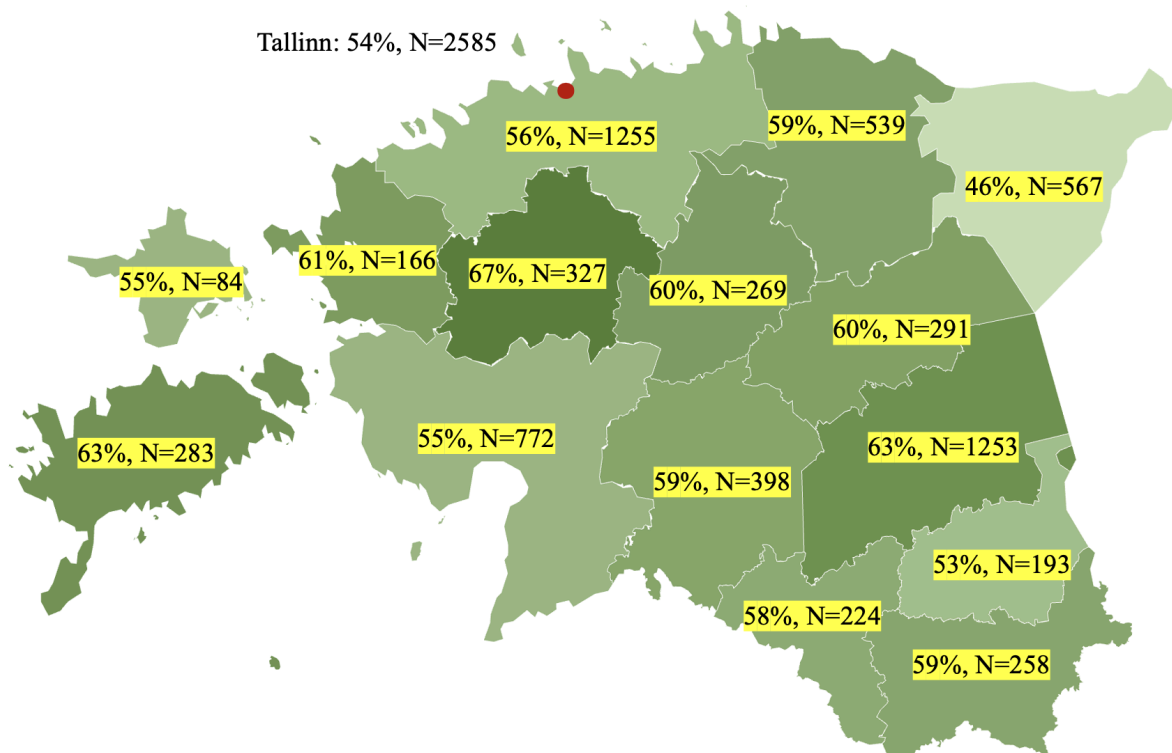
Kuigi Harju- ja Võrumaa noored teenivad suuremas osas oma kodumaakonnas, jääb muude maakondade puhul kodulähedane teenistus selgelt harvemaks. See võib mõjutada ka teenistusega seotud hoiakuid ja rahulolu.

4.4. Riigikaitse hinnangud – kompleksuuringu andmetel

Vastanute lõikes usub 57% (N=5606) vastajatest, et Eesti on suuteline end kaitsma, samas kui 43% (N=4229) peab seda ebatõenäoliseks. Maakondlike andmete põhjal ilmneb, et kõige kõrgem kaitsevõimesse uskumise määr on Tartumaal, kus 63% (N=793) vastajatest hindas Eesti suutlikkust ennast kaitsmaks positiivselt. Sarnasel tasemel on ka Jõgevamaa (60%, N=120), Lääne-Virumaa (59%, N=320) ja teised maakonnad, mis ei jaga riigipiiri Venemaaga ega kus asu Kaitseväge allüksus (59%, N=1761).

Teisalt paistab silma Ida-Virumaa, kus ainult 46% (N=261) usub Eesti suutlikkusse end kallaletungi korral kaitsta – see on madalaim näitaja maakondade võrdluses. Samuti on alla keskmise usaldus Harjumaal (55%) ja Põlvamaal (53%).

Statistiline analüüs toetab maakondadevaheliste erinevuste olulisust: Pearsoni hii-ruut testi väärtus on 81.202 (df = 15, $p < 0.001$), mis viitab tugevale seosele elukoha ja hinnangu vahel.

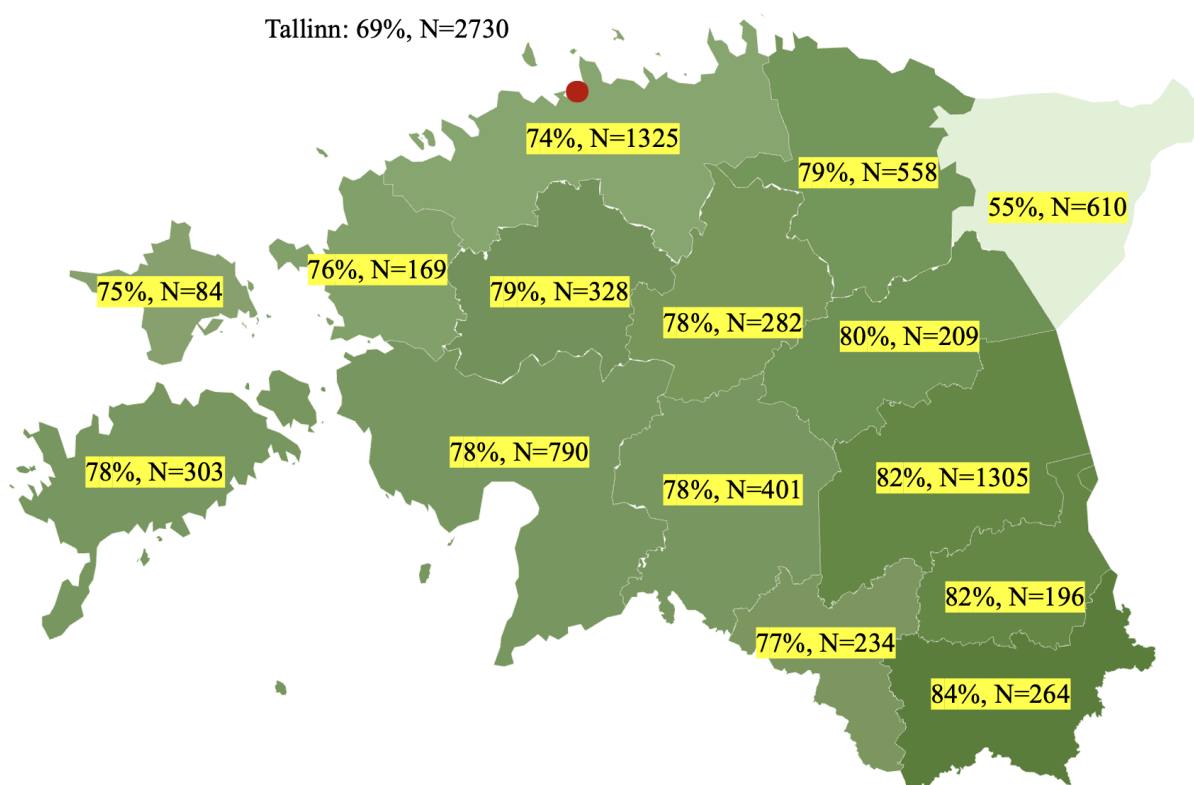

Joonis 4. Ajateenijate hinnangud Eesti suutlikkusele ennast kaitsta olukorras, kus Eestile kallale tungitakse. Inimvara kompleksuuring, 2020-2024.

Ajateenistuse läbimist peab Eesti julgeoleku seisukohalt vajalikuks 74% (N=7600) vastajatest kogu valimi lõikes, samas kui 26% (N=2666) peab seda mittevajalikuks. Maakondade võrdlusest selgub, et tugevaim toetus ajateenistuse vajalikkusele esineb Võrumaal (84%, N=222), Tartumaal (82%, N=1071) ja Põlvamaal (82%, N=161) vastajatest peab ajateenistust julgeoleku jaoks vajalikuks.

Tugevat toetust täheldati ka Lääne-Virumaal (79%, N=439) ja Jõgevamaal (80%, N=167). Samal ajal eristub Ida-Virumaa kõige madalama toetusega – vaid 55% (N=336) hindas ajateenistust julgeoleku seisukohalt vajalikuks, samas kui 45% (N=274) pidas seda ebavajalikuks. Harjumaa jääb samuti keskmisest madalamale: vajalikuks peab teenistust 71% (N=2861), samas kui 29% (N=1194) seda ei toeta.

Pearsoni hii-ruut test ($\chi^2 = 222.424$, $df = 7$, $p < 0.001$) näitab tugevat ja statistiliselt olulist seost maakonna ning hinnangu vahel. Efekti tugevust mõõtev Cramér'i V väärtus on 0.147 ($p < 0.001$), mis viitab mõõdukale seosele.

Joonis 5. Ajateenijate hoiakud maakonniti ajateenistuse läbimise olulisusele riigi julgeoleku jaoks. Inimvara kompleksuuring, 2020-2024.

Binaarse logistilise regressiooni abil prooviti leida tegurid, mis aitaksid selgitada, mis mõjutaks Kaitsevärke astumist ka siis kui see oleks vabatahtlik. Sõltuva muutujana kasutati viie vastusevariandiga küsimust “Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas Te oleksite astunud ajateenistusse?”. Analüüsi raames kodeeriti eelneva muutuja vastusevariandid kaheks ehk “oleksin valmis astuma” (väärtus 1) ning “ei oleks nõus astuma” (väärtus 0), tühjad vastused jäeti analüüsist välja. Selgitavateks muutujateks lisati vastajate kodune keel, maakond, kuivõrd oluline on ajateenistus riigi julgeoleku tagamiseks ning vastaja tundmus ajateenistusse astumise suhtes, mille vastusevariandid olid omakorda kodeeritud “Vabatahtlikult” ning kokku olid kodeeritud ka “kohusetundest” ja “vastumeelselt”.

Mudeli sobivuse test näitab, et antud mudel on statistiliselt oluline ($\chi^2 = 2525.973$, $df = 4$, $p < 0.001$), viidates sellele, et valitud selgitavad muutujad parandavad mudeli võimet eristada vastajaid, kes oleksid valmis ajateenistusse astuma kui see oleks vabatahtlik. Nagelkerke pseudo R-ruut väärtus oli 0.352, mis viitab sellele, et ligikaudu 35% vabatahtliku ajateenistusse astumise

varieeruvusest on selgitatav mudelisse kaasatud teguritega. Hosmer-Lemeshow test samuti viitas mudeli sobivusele ($\chi^2 = 42.972$, $df = 8$, $p < 0.001$).

Klassifikatsioonitabeli põhjal suutis mudel korrektselt klassifitseerida 76% vastustest, kusjuures prognoosis mudel “ei astuks” vastuseid sarnase täpsusega (76%) kui “astuks” vastuseid (75%).

Maakond ei osutunud statistiliselt oluliseks teguriks (OR = 0.999, 95% CI: 0.989 - 1.010, $p = 0.866$), viidates sellele, et vabatahtlikult ajateenistusse astumise valmisolek ei pruugi olla maakonniti erinev.

Koduse keele mõju mudelis tähistas statistiliselt olulist mõju (OR = 1.000, 95% CI: 1.000 - 1.000, $p = 0.006$), mis viitab sellele, et kodune keel selgitab erinevusi vabatahtlikku ajateenistuse astumise suhtes.

Statistiliselt oluliseks muutujaks oli ka isiku hinnang ajateenistuse läbimisele julgeoleku tagamiseks (OR = 0.250, 95% CI: 0.211 - 0.297, $p < 0.001$). Seega isikud, kes peavad ajateenistuse läbimist oluliseks riigi julgeoleku tagamisel, on mudeli kohaselt neli korda altima liituma Kaitseväega ka olukorras, kus see oleks vabatahtlik.

Kõige mõjusam tegur oli vastaja hoiak ajateenistusse astumise meelsusel. Vastajad, kes astusid ajateenistusse vabast tahtest, on tõenäolisem väljendada Kaitsevärke astumise soovi ka siis, kui see ei ole kohustuslik (OR = 0.230, 95% CI: 0.212 - 0.250, $p < 0.001$).

Käesoleva regressioonanalüüsi üldskeem on järgnev:

$$\ln(p/(1 - p)) = \beta_0 + \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 + \beta_4$$

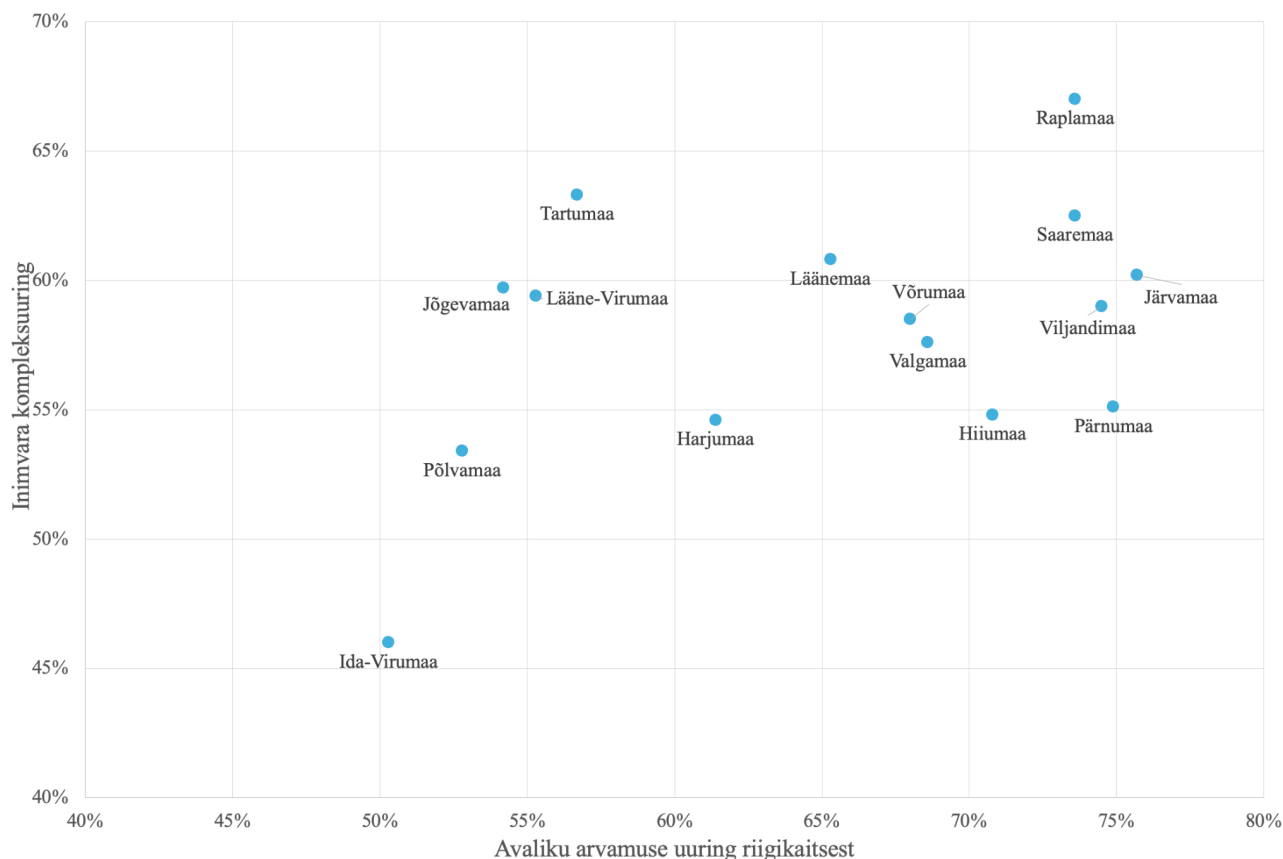
Skeemis märgistab β_1 kodust keelt, β_2 maakonda, β_3 Kaitseväre olulisust julgeoleku tagamiseks ning β_4 kas isik tuli ajateenistusse vabatahtlikkuse alusel või mitte.

Koondtabel koos avaliku arvamuse regressioonanalüüsi tulemustega on toodud lisas 1.

4.5. Tsiviilkodanike ja ajateenijate hinnangud maakonniti

Maakonniti kõige sarnasem nõustujate osakaal hinnangule, et võõrriigi relvastatud kallaletungi korral on Eestil võimalik end kaitsta nii ajateenijate (53%, $N = 103$) kui ka tsiviilelanike (53%, $N = 28$) oli Põlvamaal, kus erinevus oli $>1\%$. Kõige suuremad erinevused ($>15\%$) olid peamiselt

Lääne-Eestis. Täpsemalt olid kõige suuremad erinevused Pärnumaal - 20% (ajateenijad: 55%, N = 425); tsiviilelanikud: 75%, N = 149), Hiiumaal - 16% (ajateenijad 55%, N = 46; tsiviilelanikud 71%, N = 17), Viljandimaal - 16% (ajateenijad: 59%, N = 235; tsiviilelanikud: 75%, N = 82) ning Järvamaal - 16% (ajateenijad: 60%, N = 162; tsiviilelanikud 76%, N = 56).

Joonis 6. Tsiviilelanikest ja ajateenijatest vastajate hulgas nõustujate osakaal Eesti riigi toimetulekusse ennast kaitsta võõrriigi relvastatud kallaletungi korral. Avaliku arvamuse uuring riigikaitsest, 2022-2024 ning inimvara kompleksuuring, 2020-2024.

Võrdlus avaliku arvamuse uuringu ning kompleksuuringu vahel näitab, et tsiviilelanike ja ajateenijate hoiakute vahel ei esine ühiselt kattuvat mustrit. Kõikides maakondades on elanike valmisolek panustada riigikaitse kallaletungi korral kõrgem kui ajateenijate valmisolek astuda ajateenistusse vabatahtlikult. Suhtarv (avalik arvamus/kompleksuuring) jääb maakonniti vahemikku 1.87–2.96, mis näitab, et tsiviilelanike panustamisvalmidus on kaks kuni kolm korda kõrgem kui ajateenijate vabatahtliku teenistusvalmidus.

Geograafiliselt ilmneb Ida- ja Kesk-Eestis madalam suhtarv (Ida-Virumaa 1.88; Tartumaa 1.91; Põlvamaa 1.98), samas kui valdavalt Lääne-Eestis ja saartel on suhtarv oluliselt kõrgem (Saaremaa 2.56; Läänemaa 2.37; Hiiumaa 2.96). See viitab erinevustele riigikaitse panustamise valmiduses - Lääne-Eestis väljendab elanikkond kõrget panustamisvalmidust, kuid ajateenijate puhul ei kajastu see samaväärse sooviga astuda vabatahtlikult teenistusse.

Tabel 2. Elanikkonna riigikaitse panustamise valmisolek sõjaolukorras ja ajateenijate vabatahtlikkuse alusel Kaitseväge valmisoleku võrdlus maakonniti. Mõlemad näitajad kodeeriti kaheks tunnuseks (“nõustun”, “ei nõustu”) ning tabelis on välja toodud ainult nõustuvad vastused, sealhulgas nendevaheline kordaja, et märgata kõrgemat varieeruvust. Avaliku arvamuse uuring riigikaitsest, 2022-2024 ning inimvara kompleksuuring, 2020-2024.

	Avaliku arvamuse uuring	Kompleksuuring	
Maakond	Kui Eestile tungitaks kallale, kas oleksite valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses?	Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas Te oleksite astunud ajateenistusse?	Kordaja (Avaliku arvamuse uuring/kompleksuuring)
Raplamaa	67% (N = 51)	36% (N = 120)	1.87
Ida-Virumaa	62% (N = 190)	33% (N = 205)	1.88
Tartumaa	69% (N = 269)	36% (N = 470)	1.91
Põlvamaa	75% (N = 41)	38% (N = 71)	1.98
Järvamaa	81% (N = 62)	39% (N = 109)	2.07
Võrumaa	80% (N = 60)	36% (N = 94)	2.21
Harjumaa	67% (N = 1032)	30% (N = 1206)	2.23
Lääne-Virumaa	74% (N = 107)	32% (N = 171)	2.32
Pärnumaa	72% (N = 141)	31% (N = 241)	2.33
Läänemaa	82% (N = 45)	35% (N = 59)	2.37
Valgamaa	72% (N = 51)	30% (N = 71)	2.42
Jõgevamaa	82% (N = 50)	33% (N = 70)	2.46
Viljandimaa	74% (N = 83)	30% (N = 122)	2.47
Saaremaa	75% (N = 53)	29% (N = 85)	2.56
Hiiumaa	92% (N = 22)	31% (N = 26)	2.96

5. ARUTELU

Käesoleva töö eesmärk oli analüüsida, millisel määral avalduvad kaitsetahte ja panustamisvalmiduse erinevused Eesti maakondade lõikes ning millised tegurid neid erinevusi selgitavad. Analüüsis kasutati avaliku arvamuse uuringut riigikaitsest (elanikkond) ning inimvara kompleksuuringu (ajateenijad) andmestikke. Kuigi maakondlikud erinevused on kirjeldaval tasandil märgatavad – näiteks on Edela-Eestis positiivsemad hoiakud Eesti suutlikusse ennast kaitsta kallaletungi korral – ei ole elukoht iseenesest kaitsetahte või panustamisvalmiduse määrav tegur. Olulisemaks osutuvad hoiakud ja identiteediga seotud tegurid, eeskätt kodune keel, rahvuslik uhkus ning usaldus riigi ja riigikaitse institutsioonide suhtes, mis on kooskõlas ka varasemate uuringute tulemustega (Inglehart jt, 2015; Berglund jt, 2023; Lillemäe jt, 2024; Kasearu jt, 2024).

5.1. Piirkondlikud erinevused

Avaliku arvamuse andmete põhjal oli märgata, et hinnangud Eesti kaitsevõimele ja riigikaitse arengutele on üldjoontes positiivsed, kuid varieeruvad maakonniti. Mõnes piirkonnas, eelkõige Lõuna- ja Kesk-Eestis, on usk Eesti suutlikkusse ennast kaitsta kallaletungi korral kõrgem, samas kui Ida- ja Kirde-Eestis on hinnangud kriitilisemad. Hii-ruut testid kinnitavad, et seos maakonna ja kaitsevõimesse uskumise vahel on statistiliselt oluline, kuid mõju tugevus jääb tsiviilelanike seas valdavalt mõõdukaks või pigem nõrgaks. Sarnane muster ilmneb ka rahulolus riigikaitse arengutega: maakondlikud erinevused on olemas, kuid enamikes maakondades on siiski kaks kolmandikku või enam vastanutest arengutega rahul.

Tsiviilelanike binaarne logistiline regressioonimudel näitab, et kui arvestada samaaegselt vanust, sugu, emakeelt ja uhkusetunnet Eestis elamise üle, siis maakond osutub oluliseks panustamisvalmiduse selgitajaks. Teisisõnu, piirkondlikud erinevused, mis on välja toodud kirjeldavas statistikas, on ka statistiliselt olulised selgitajad. Teisalt haakub Berglund, Kasearu ja Kivirähki (2023) järeldustega, mille kohaselt kaitsetahte varieerub demograafiliste tunnuste lõikes, kuid need ei ole iseseisvalt määravad, vaid olulisemaks osutuvad rahvuslik uhkus ja usaldus institutsioonide suhtes, sest ajateenijate puhul ei olnud märgata maakonna puhul

statistilist olulisust. Seetõttu ajateenijate puhul taandub isikute panustamisvalmidus mitte ainult nende demograafilistele tunnustele, vaid ka Kaitseväge kui institutsiooni olulisus ning hoiakud ajateenistusse astumisel (kas vabatahtlikkuse alusel või puhtalt kohustusest).

Kirjeldav analüüs aga näitab Ida-Virumaal madalamaid hinnanguid nii Eesti kaitsevõimesse, ajateenistuse vajalikkusesse kui ka riigikaitsele panustamisvalmidusse. Samas näitavad regressioonimudelid, et erinevused ei tulene ainult maakonnast, vaid on tihedalt seotud keelelise ja identiteedilise kuuluvusega. Seda on ka leitud varasemate uuringutega, mille kohaselt on vene kodukeelega vastajate seas kaitsetahe ja usaldus riigikaitsele institutsioonide suhtes madalam eelkõige nõrgema seotuse tõttu Eesti riigi ja institutsioonidega, mitte ajateenistuse enda kogemuse pärast (Lillemäe jt, 2024; Berglund jt, 2023).

5.2. Kaitsetahe, väärtused ja identiteet

Tsiviilelanike seas oli panustamisvalmiduse olulisemaks selgitajaks ohustunne Eestis elamise üle. Regressioonanalüüs näitas, et vastajatel, kes tunnevad ohust Eestis elamise üle, on oluliselt suurem tõenäosus väljendada valmisolekut kaitsetegevustes osalemises kallaletungi korral. See toetab seisukohta, et kaitsetahe on seotud rahvusliku ohu, institutsionaalse usalduse ning laiemalt kodanikuidentiteediga (Berglund jt, 2023; Kasearu jt, 2024; Sundberg ja Gustavsson, 2025). Sundbergi ja Gustavsson (2025) järeldasid, et siduvus riigi institutsioonide ja poliitilise korraga ennustab paremini kaitsetaht kui lihtsalt etniline või kultuuriline identiteet, kajastus ka antud analüüsi tulemustes. Kodune keel oli küll statistiliselt oluline mõjutegur panustamisvalmiduse osas, kuid selle mõju vähenes kui arvestada ohust ja muid hoiakulisi tegureid, viidates sellele, et keelelised erinevused on suuresti vahendatud identiteedi ja usalduse kaudu (Berglund jt, 2023; Lillemäe jt, 2024).

Väärtusraamistike vaates haakuvad tulemused Ingleharti, Puraneni ja Welzeli (2015) käsitlusega, mille kohaselt emantsipatoorsete väärtuste tugevnemine võib üldjuhul vähendada valmisolekut riskida oma eluga, kuid geopoliitiliselt pingelises kontekstis võivad riigikaitset toetavad hoiakud säilida või isegi tugevneda. Eesti puhul ei ole märgata lihtsat mustrit, kus piirilähesus Venemaaga tähendaks automaatselt kõrgemat kaitsetaht. Pigem on piirialadel, märgatavalt eriti Ida-Virumaal, kaitsetahe madalam, mis kajastab keerulisemat keelelist ja sotsiaalset struktuuri ning puudulikku usaldust. See haakub ka Ingleharti jt (2015) ning Kasearu jt (2024) uuringutulemustega, et kaitsetahe ei sõltu ainuüksi geograafilisest paiknemisest, vaid sellest,

kuidas ohte tõlgendatakse ning kuivõrd tajutakse riigikaitset oma väärtuste ja eluviisi kaitsmisena.

5.3. Ajateenijate hoiakud ja kogemused

Inimvara kompleksuuringu analüüs näitas, et maakondlikud erinevused on ajateenijate hoiakutes mõnevõrra märgatavamad kui tsiviilelanike puhul. Ida-Virumaal on nii usaldus Eesti kaitsevõimesse kui ka ajateneistuse vajalikkuse hinnangud märgatavalt madalamad kui Lõuna- ja Kesk-Eestis. Samuti on ajateenistuse vajalikkuse ja maakonnad vahel statistiliselt oluline ja mõõduka tugevusega seos. See viitab, et maakondlik kontekst koos kohaliku keeledünaamikaga kujundab ajateenijate hoiakuid mõnevõrra märgatavamalt kui tsiviilelanike seas üldisemalt.

Samas näitab ajateenijate regressioonimudel, et kui sõltuva muutujana vaadeldi valmisolekut astuda ajateenistusse ka siis, kui see oleks vabatahtlik, oli keskse tähtsusega just varasem ajateenistusse astumise tunne. Need, kes tulid ajateenistusse vabast tahtest, on oluliselt tõenäolisemad väljendama valmidust astuda ajateenistusse ka vabatahtliku süsteemi korral, võrreldes nendega, kes tulid kohusetundest või vastumeelselt. See toetab Parmaku ja Tyfa (2022) tulemus, et sunnitud ajateenistus ei pruugi alati viia kõrge motivatsiooniga reservväe kujunemiseni ning et kogemust ja hoiakuid mõjutavad varasemad väärtused ning motivatsioon. Käesoleva töö tulemused viitavad, et kui ajateenistuses osalemist tajutakse eelkõige kohustusena, mitte vabatahtliku panusena, võib see piirata ka edasist vabatahtlikku panustamisvalmidust.

Maakonna mõju vabatahtlikult ajateenistusse astumise valmisolekule ei osutunud mudelis statistiliselt oluliseks. Kodusel keelel eraldi olulist mõju ei ilmnenud, mis viitab, et juba ajateenistusse jõudnud noorte seas mängib suuremat rolli nende isiklik kogemus ja motivatsioon kui regionaalne või keeleline taust. See on kooskõlas Lillemäe, Kasearu ja Ben-Ari (2024) järeldustega, et ajateenistuse toetust ja kaitsetahet ei määra üksnes sotsiaaldemograafilised tunnused, vaid ka tajutud õiglus, seotus ühiskonnaga ja ajateenistuse mõtestatud olulisus riigi julgeoleku vaatest.

5.4. Kaitsetahe kui peegeldus usaldusest ja identiteedist

Antud töö tulemused sobituvad laiapindse riigikaitse käsitlusega, mille kohaselt kaitsetahe ei ole pelgalt individuaalne hoiak, vaid osa laiemast usalduse, ohutaju ja kuuluvustunde süsteemist (Kasearu jt, 2024). Tsiviilelanike seas on panustamisvalmidust seletavad tegurid eelkõige rahvuslik

uhkus, usaldus riigi suhtes, ajateenijate seas aga kogemused ja teenistusse astumise motivatsioon. Etnilised ja keelelised erinevused kaitsetahte kujunemisel ei ole iseseisvad ega püsivad, vaid ilmsevad usalduse, identiteedi ja ohutaju kaudu (Berglund jt, 2023; Kasearu jt, 2024).

Piirkondlik kontekst omab tähtsust eelkõige selle mõju osas elanikkonna koosseisule, kokkupuutele riigikaitsega või tajutud ohu keskkonnale. Piirialadel ja Ida-Virumaal madalamad hinnangud riigi kaitsevõimele ja ajateenistuse vajalikkusele peegeldavad tõenäoliselt keerulisemat keelelist ja kultuurilist koosseisu ning madalamat usaldust institutsioonide seas, mitte vaid maakonda. Selline selgitus haakuks Ingleharti jt (2015) ning Kasearu jt (2024) arusaamaga, et kaitsetahte sõltub sellest, kui võrd tajutakse riigikaitset oma väärtuste ja eluviisi kaitsmisena ning kui võrd nähakse ennast osana poliitilisest kogukonnast kui väärtusruumi kaitsjast.

Nii tsiviilelanike kui ka ajateneijate uuringute tulemused viitavad sellele, et kaitsetahte Eestis ei ole nõrk. Enamik vastanutest usub riigi suutlikkusesse end kaitsta ja peab ajateneistust julgeoleku seisukohalt vajalikuks, kellest ka osa on valmis panustama riigikaitse vabast tahtest. See toetab käsitlust Eestist kui riigist, kus hoolimata individualistlike ja emantsipatoorsete väärtuste tugevnemisest ei ole kaitsetahte oluliselt langenud (Lillemäe jt, 2024; Kasearu jt, 2024), vaid on kohanenud uue julgeolekukeskkonna ja liitlassuhete raamistikuga (Rostoks ja Mierina, 2025).

Kaitseväge linnakute ja harjutusväljade paiknemise ning Venemaa geograafilise lähedusega ei ilmnenud analüüsis ühtset mustrit. Piirimaakondades ja Kaitseväge allüksustega maakondades ei olnud elanikkonna kaitsetahte ja riigikaitse arengutega rahulolu reeglina kõrgemad kui mujal; pigem eristus negatiivselt Ida-Virumaa, kus madalamad hoiakud kajastavad keelelis-kultuurilist konteksti ja nõrgemat usaldust institutsioonide suhtes. Seega ei ole Kaitseväge linnakute paiknemine ega pelgalt geograafiline kaugus Venemaa piirist iseseisvalt piisavaks selgitajaks hoiakute varieeruvusele, kusjuures mõjukamaks osutuvad keeleline koosseis, identiteet ja usaldus.

Võrreldes kahe uuringu andmeid panustamisvalmiduse osas on ka märgata, et maakondade lõikes ei kerkinud esile ühtset mustrit. Tsiviilelanike seas on panustamisvalmidus relvastatud kallaletungi korral valdavalt kõrgem osakaalu poolest antud maakonna kogu vastajate arvust kui on ajateenijatel valmidus astuda Kaitsevärke kui see oleks vabatahtlik. Kahe hinnangu vahe

viitab sellele, et suhteline erinevus on suurim Ida- ja Kesk-Eestis, kus ajateenijate vabatahtlik valmisolek jääb tsiviilelanike kaitsetahte alla. Vastupidist mustrit on märgata valdavalt Lääne- ning mõnes Lõuna-Eesti maakonnas, kus suhtarv on kõrgem ning kus panustamisvalmidus on kahe grupi lõikes sarnasem. Seega maakond, kus elanikkond väljendab tugevat valmisolekut riigikaitsele panustada kriisiolukorras ei pruugi olla sama maakond, kus ajateenijad oleksid valmis Kaitsevärke astuma kui see oleks vabatahtlik.

5.5. Edasised uuringud

Uurimuse tulemused kinnitavad, et kaitsetahe ja panustamisvalmidus Eestis ei ole pelgalt maakondliku kuuluvuse või demograafiliste tunnuste funktsioon, vaid kujunevad väärtuste, identiteedi ja usalduse koosmõjus. Pigem viitavad tulemused vajadusele tegeleda keelelise ja kultuurilise lõhe, institutsioonilise usalduse ja ohutaju kujundamisega, sealhulgas selgitades riigikaitse eesmärke kui ühiskonna terviku väärtuste ja eluviisi kaitsmist.

Edasised uuringud võivad täpsemalt vaadelda, kuidas erinevad kaitsetahte osad seostuvad nii maakonna kui ka isiklike väärtusorientatsioonidega täpsemalt. Siin all võib uurida nii valmisolekut riigi julgeoleku tagamiseks digitaalses keskkonnas kui ka valmisolekut vastupanuks tsiviilelanike seas ja/või ajateenijate seas näiteks väärtusruumi struktureeritud rikkumisel. Käesolev töö näitab, et nii tsiviilelanike kui ka ajateenijate seas on kaitsetahe Eestis pigem kõrge, kuid selle kujunemine on keerukalt seotud identiteedi, usalduse ja tajutud ohukeskkonnaga, mistõttu on selle hoidmine ja tugevdamine pikaajaline ja keeruline ülesanne.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärk oli selgitada välja, kuidas erinevad elanikkonna ja ajateenijate riigikaitse hoiakud Eesti maakondade lõikes ning millisel määral on neid erinevusi võimalik selgitada nii sotsiaaldemograafiliste, väärtus- ja identiteediga seotud tegurite kui ka Kaitseväge linnakute paiknemise ja Venemaa piirilähedusega. Analüüsis kasutati kaht andmestikku: avaliku arvamuse uuringut riigikaitsest, mis kajastab tsiviilelanike hoiakuid, ning inimvara kompleksuuringut, mis keskendub ajateenistust läbinud isikute kogemustele ja hinnangutele.

Esimene uurimisküsimus käsitles elanikkonna riigikaitse hoiakute varieerumist maakondade lõikes. Kirjeldav analüüs näitas, et hinnangud Eesti kaitsevõimele, rahulolu riigikaitse arengutega ning valmisolek panustada riigikaitse kallaletungi korral on üldjoontes positiivsed, kuid maakonniti siiski erinevad. Eriti eristus Ida-Virumaa, kus usaldus riigi kaitsevõimesse ja panustamisvalmidus olid madalamad kui mitmes teises maakonnas. Binaarne logistiline regressioon näitas ka, et kui arvestada samaaegselt vanust, sugu, emakeelt ja uhkustunnet Eestis elamise üle, on tsiviilelanike puhul maakond statistiliselt oluline ja on tugev panustamisvalmiduse mõjutaja. Seega võib järeldada, et elanikkonna riigikaitse hoiakud varieeruvad maakondade lõikes ning see varieeruvus on oluline, lisaks millele on suurel määral selgitajaks elanikkonna koosseis ja hoiakud.

Teine uurimisküsimus keskendus ajateenijate meelsuse varieeruvusele sõltuvalt nende päritolu piirkonnast. Inimvara kompleksuuringu põhjal ilmnes, et maakondlikud erinevused ei ole ajateenijate hoiakutes mõjusad, võrreldes tsiviilelanikega. Ida-Virumaalt pärit ajateenijad olid uskumuste poolest pessimistlikumad Eesti kaitsevõime suhtes ning pidasid ajateenistust julgeoleku seisukohalt vajalikuks oluliselt väiksemas ulatuses võrreldes Lõuna- ja Kesk-Eestiga. Samas näitas regressioonanalüüs, kus sõltuvaks muutujaks oli valmisolek astuda ajateenistusse ka siis, kui see oleks vabatahtlik, et keskse tähtsusega on ajateenistusse tuleku varasem motivatsioon. Vabast tahtest teenistusse tulnud noored väljendavad oluliselt sagedamini valmisolekut minna ajateenistusse ka vabatahtliku süsteemi korral kui need, kes tulid

kohusetundest või vastumeelselt. Seega võib öelda, et ajateenijate meelsus on küll maakonniti erinev, kuid tugevaimaks selgitajaks on nende isiklik kogemus ja motivatsioon, mitte üksnes päritolu piirkond.

Kolmas uurimisküsimus püüdis mõista, kuidas on elanikkonna ja ajateenijate hoiakute maakondlik varieeruvus seletatav Kaitseväge linnakute asukoha ning geograafilise kaugusega Venemaa piirist. Analüüs näitas, et allüksustega ja piirilähedastes maakondades ei ole kaitsetahe ega rahulolu riigikaitse arengutega ühtlaselt kõrgemad. Maakondlikust mustrist eristub eeskätt Ida-Virumaa, kus madalamad hoiakud näivad olevat seotud pigem keelelis-kultuurilise koosseisu ja madalama institutsionaalse usaldusega kui üksnes piiriläheduse või linnakute olemasoluga. Samal ajal on mitmes teises piirkonnas, kus kaitseväge otsene kohalolek puudub, kaitsetahe ja rahulolu riigikaitsega kõrged. Seega ei saa Kaitseväge linnakute paiknemist ega geograafilist lähedust Venemaaga pidada iseseisvalt piisavaks selgitajaks hoiakute varieeruvusele; nende mõju on selgitatav pigem koos lingvistilist koosseisu, identiteedi ja usalduse koosmõjul.

Töö tulemused kinnitavad, et kaitsetahe ja panustamisvalmidus Eestis ei ole pelgalt maakondliku kuuluvuse või demograafiliste tunnuste funktsioon, vaid kujunevad väärtuste, identiteedi ja usalduse koosmõjus. Tsiviilelanike puhul on võtmeteguriteks rahvuslik uhkus ja seotus Eesti riigiga, ajateenijate puhul aga varasem teenistusse astumise motivatsioon ja kogemuse mõtestatus. Etnilised ja keelelised erinevused avalduvad eeskätt usalduse ja kuuluvustunde kaudu, mitte üksnes emakeele või elukoha kaudu. Seetõttu viitavad leiud vajadusele tegeleda keelelise ja kultuurilise lõhe vähendamise, institutsioonilise usalduse tugevdamise ja ohutaju teadliku kujundamisega, sh selgitada riigikaitset kui ühiskonna terviku väärtuste ja eluviisi kaitsmist.

Kokkuvõttes näitab käesolev töö, et nii tsiviilühiskonna kui ka ajateenijate seas on kaitsetahe Eestis üldjoontes kõrge, kuid selle kujunemine on mitmetahuline ja tundlik identiteedi, usalduse ning regionaalse konteksti suhtes. Kaitsetahte hoidmine ja tugevdamine eeldab seetõttu mitte ainult sõjaliste võimete arendamist ja kaitseväge regionaalset kohalolu, vaid ka pikaajalist tööd ühiskondliku sidususe, usalduse ja kaasatuse kasvatamisel.

SUMMARY

Attitudes of Civilian Residents and Conscripts Toward National Defence in Estonia: A Comparative Analysis Across Counties

The aim of this bachelor's thesis was to determine the extent to which defence-related attitudes differ between the civilian population and conscripts across Estonian counties. In addition, the aim was to seek to what extent these differences can be explained by socio-demographic factors, value and identity-related characteristics and the location of military garrisons and geographical proximity to the Russian border. The analysis was based on two datasets: the Public Opinion Survey on National Defence (avaliku arvamuse uuring riigikaitsest), which reflects the attitudes of the civilian population, and the Conscript Cohort Survey (ajateenijate kompleksuuring), which focuses on the experiences and assessments of individuals who were serving in the military at the time of the survey.

The first research question concerned the variation of defence-related attitudes amongst the civilian population across counties. Descriptive analysis showed that the assessments of Estonia's defence capability, satisfaction with defence-related developments, and willingness to contribute to national defence in the event of an armed attack are generally, but differ across counties. The county of Ida-Viru stood out in particular, with lower willingness to contribute compared to other counties in general. However, binary logistic regression analysis showed that when age, gender, first language and pride in living in Estonia are taken into account simultaneously, the county is still a strong predictor of willingness to contribute. It can therefore be concluded that although civilian defence attitudes vary across counties, the variation can be explained hand-in-hand by the demographic composition, attitudinal characteristics of the population and the geographical placement of the county itself amongst the civilian population.

The second research question focused on the variation of attitudes among conscripts by their county of origin. Based on the Conscript Cohort Survey, county-level differences among

conscripts were less pronounced than among civilians. Conscripts from the Ida-Viru County were more pessimistic about Estonia's defence capability and less likely to consider conscription necessary for the national defence of Estonia compared to Southern or Central Estonia. However, regression analysis, in which willingness to enter military service in the case of which it would be voluntary, was used as the dependent variable, indicating that prior motivation for entering service was central. People who entered service voluntarily were significantly more likely to serve even if the conscription was based on volunteering. At the same time, several counties without direct military presence or neighbouring Russia directly exhibited high willingness to defend the country as well as satisfaction with the developments regarding the safekeep of Estonia. Thus, garrison location and proximity to Russia can explain the differences in attitude amongst the civilians, but not the people fulfilling their duty in the conscript; their influence is better understood in conjunction with linguistic composition, identity and institutional trust.

The findings confirm that willingness to defend and readiness to contribute in Estonia are not merely functions of the county affiliation or socio-demographic characteristics, but emerge from the combined attributes of values, identity and trust. National pride and attachment to the Republic of Estonia are key factors to explain the readiness to contribute to defending the country during an attack. On the other hand, prior motivation to enter service and the meaningfulness of the service experience were the key factors amongst the conscripts. Ethnic and linguistic differences manifest differently, primarily through institutional trust and belonging rather than solely through the first language or county of residence. These findings therefore indicate the need to address linguistic and cultural divides, strengthen institutional trust, and shape perceptions of security, including framing national defence as the protection of societal values and ways of life.

This thesis demonstrates that defence willingness in Estonia is generally high among both civilians and conscripts, yet its formation is multifaceted and sensitive to identity, trust and regional context. Strengthening defence willingness therefore requires not only the development of military capabilities and regional military presence, but also long-term efforts to foster societal cohesion, trust and inclusion.

KASUTATUD KIRJANDUS

Allik, A., Simmulmann, K., Urmann, H., Sepp, V., ja Veemaa, J. (2024). *Kaitseväe kohaloleku sotsiaalmajanduslik mõju Tapa, Võru ja Lääne-Harjumaa näitel*. Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduslike Rakendusuringute Keskus (RAKE). Kasutatud 6.03.2025, https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2025-01/kaitsevae_kohaloleku_moju-uuring.pdf

Andžāns, M., Gajauskaitē, I., Juurvee, I., Palkova, A., Yeh, Y.-Y. ja Vargulis, M. (2021). *Willingness to defend own country in the Baltic states: Implications for national security and NATO's collective defence*. Rīga Stradiņš University. https://doi.org/10.25143/willingness_to_defend_2021_ISBN_9789934563997

Berglund, C., Kasearu, K. ja Kivirähk, J. (2023). *Fighting for the (step)motherland?: Predictors of defense willingness in Estonia's post-Soviet generation*. *Journal of Political & Military Sociology*, 49(2), lk 146–169. <https://doi.org/10.5744/jpms.2022.2002>

Eesti Uuringukeskus OÜ. (2024). Avalik arvamus riigikaitsest. Mai 2024. Tellija: Kaitseministeerium. https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_mai_2024.pdf

Eesti Vabariigi põhiseadus (2016). *Riigi Teataja*. Kasutatud 6.03.2025, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv>

Inglehart, R. F., Puranen, B. ja Welzel, C. (2015). *Declining willingness to fight for one's country: The individual-level basis of the long peace*. *Journal of Peace Research*, 52(4), lk 418–434

Kaitseministeerium (2021). Juhtimine ja ülesehitus. *Kaitseministeerium*. Kasutatud 6.03.2025, <https://kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/juhtimine-ja-ulesehitus>

Kaitseressursside Amet (2024). Riigikaitse osalemisest. *Kaitseressursside Amet*. Kasutatud 6.03.2025, <https://kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/riigikaitse-osalemisest/>

Kasearu, K., Truusa, T.-T. ja Tooding, L.-M. (2024). *Hybrid threats and comprehensive defence in small diverse societies: The case of Estonia*. In O. J. Borch & T. Heier (Eds.), *Hybrid threats and resilience in small states* (lk 201–217). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781032617916-17>

Kaseleht, M. (11.03.2024). Me ei saa endale lubada eelmise sajandi sõjaks valmistumist. *ERR Uudised*. Kasutatud 6.03.2025, <https://www.err.ee/1609278120/marko-kaseleht-me-ei-saa-endale-lubada-eelmise-sajandi-sojaks-valmistumist>

Lillemäe, E., Kasearu, K. ja Ben-Ari, E. (2024). Conscription and social transformations: Estonia between security needs and social expectations. *Journal of Baltic Studies*, 55(2), 251–270. <https://doi.org/10.1080/01629778.2023.2212914>

Parmak, M. ja Tyfa, D. A. (2023). The Link Between Conscription Experience and Conscripts' Attitude Toward National Military Service at the End of Training: An Example from Estonia. *Armed Forces & Society*, 49(3), lk 662–686. <https://doi.org/10.1177/0095327X221078883>

Riigikaitseadus (2016). *Riigi Teataja*. Kasutatud 6.03.2025, <https://www.riigiteataja.ee/akt/101042016003?leiaKehtiv>

Riigikantselei (i.a.). Riskid: Sõjaline. *Riigikantselei*. Kasutatud 6.03.2025, <https://www.riigikantselei.ee/riskid#s%C3%B5jaline>

Riigikogu (17.05.2023). Erikomisjon sai ülevaate riigi kaitsetegevuse kava täitmise valmisolekust. *Riigikogu*. Kasutatud 6.03.2025, <https://www.riigikogu.ee/pressiteated/erikomisjon-sai-ulevaate-riigi-kaitsetegevuse-kava-taitmise-valmisolekust/>

Rostoks, T. ja Mieriņa, I. (2025). *NATO's reassurance and the willingness to defend one's country: survey evidence from Latvia*. *European Security*, 34(3), lk 386–406. <https://doi.org/10.1080/09662839.2024.2434087>

Sundberg, R. ja Gustavsson, G. (2025). *Defending the national identity: Exploring the links between a multidimensional national identity concept and the willingness to defend one's country.* European Security.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09662839.2025.2540091#d1e146>

Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut (i.a.). *Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus.* Viimati vaadatud 20.05.2025,

<https://uhiskond.ut.ee/et/sisu/strateegilise-jatkusuutlikkuse-kompetentsikeskus>

Lisa 1. Regressioonimudelite tabelid

Tabel 3. Regressioonimudelite tulemused, avaliku arvamuse uuring riigikaitsest, 2022-2024 ning ajateenijate kompleksuuring, 2020 - 2024.

Prognoositavad mõjutegurid	Avaliku arvamuse uuring riigikaitsest			Ajateenijate kompleksuuring		
	Sig.	Exp(B)	95% usalduspiirid	Sig.	Exp(B)	95% usalduspiirid
Kodune/emakeel	p < 0.001	0.433	0.368 ... 0.508	p = 0.006	1.000	1.000 ... 1.000
Maakond	p = 0.657	0.996	0.979 ... 1.014	p = 0.866	0.999	0.989 ... 1.010
Ajateenistuse läbimise olulisus julgeoleku tagamiseks				p < 0.001	0.250	0.211 ... 0.297
Milliste tunnetega tulite ajateenistusse?				p < 0.001	0.230	0.212 ... 0.250
Vanus	p < 0.001	1.027	1.022 ... 1.033			
Sugu	p < 0.001	0.367	0.307 ... 0.438			
Uhkus Eestis elamise üle	p < 0.001	0.241	0.194 ... 0.300			

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liisi Haljasorg,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Tsiiviilelanike ja ajateenijate hoiakud Eesti riigikaitse suhtes maakondlikus võrdluses”, mille juhendaja on Kairi Kasearu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Liisi Haljasorg

22.01.2026